

Het is niet alles goud wat er blinkt

Klein Belém: Een nieuw 'thuis' voor Braziliaanse migranten in Suriname.

Leanne Schimmel

Het is niet alles goud wat er blinkt

Klein Belém: een nieuw ‘thuis’ voor Braziliaanse migranten in Suriname.¹

Bachelorscriptie 2010

Leanne Schimmel

3266621

E.L.Schimmel@students.uu.nl

Begeleidster: Fabiola Jara Gomez

---

¹Voorkant: Eigen foto genomen op 26 april 2010

Voorwoord

Ook al staat onder deze scriptie mijn naam, zonder de hulp van veel mensen was deze scriptie nooit geworden zoals die nu is. Om deze reden wil ik van deze ruimte gebruik maken om verschillende mensen te bedanken.

Allereerst wil ik Henny bedanken voor zijn enthousiasme en medewerking aan mijn onderzoek. Hij is degene geweest die voor mij een ‘thuis’ creëerde in het Braziliaanse leven. Ik wil Manoushka bedanken die mij gelijk in het begin wegwijs heeft gemaakt en mij kennis heeft verschaft over haar ervaringen als onderzoekster bij de Brazilianen. Via haar ben ik terecht gekomen bij Fabricio. Ik wil hem bedanken voor de vele inzichten in de bevolkingsgroep en omdat hij zijn levensverhaal met mij gedeeld heeft. Ik wil de Braziliaanse ambassade en daarmee in het speciaal Couselor Neves bedanken voor de gastvrijheid en de vele informatie die ik heb gekregen. Daarnaast wil ik Enusia bedanken voor de gemakkelijke gesprekken, de carnavalsviering maar ook voor het feit dat ik een kijkje mocht nemen in haar levenswijze. Ook Rodrigues wil ik bedanken voor de feestelijke avonden, de interessante gesprekken en het wegwijs maken in de Pinkstergemeente. Ik wil alle informanten, ook die ik niet genoemd heb, bedanken voor de informatie die voor mij van onschatbare waarde is geweest. Alle informanten heb ik gevraagd of ik hun naam en verhalen mocht citeren in mijn scriptie. Ze stemden hier allemaal van harte mee in, maar om hun privacy te waarborgen zijn de namen aangepast.

Naast de informanten ben ik nog verschillende mensen een dankwoord verschuldigd. Ten eerste wil ik Anna bedanken voor de tips, de kritische discussies, het delen van deze ervaring maar bovenal voor de geweldige tijd samen. Ook wil ik Fabiola Jara Gomez bedanken voor haar motiverende en kritische begeleiding zonder welke ik deze scriptie nooit tot een goed einde had kunnen brengen. Daarnaast wil ik mijn ouders bedanken voor hun liefdevolle support: mijn vader voor de vele nachtelijke, kritische maar vooral inspirerende blikken op mijn werk en mijn moeder voor haar enthousiasmerende energie als ik door de bomen het bos niet meer zag. Tenslotte wil ik familie, vrienden en studiegenoten bedanken voor hun lieve en motiverende woorden tijdens mijn veldwerk maar ook daarna.

Inhoudsopgave

Inleiding		5
Hoofdstuk 1	Theoretische onderbouwing	8
	1.1 Migratie	9
	1.2 Minderheden in een samenleving	9
	1.3 Identificatieprocessen	11
	1.3.1 Identificaties	11
	1.3.2 Stereotypering	13
	1.3.3 Transnationalisme	14
	1.4 Sociaal-culturele integratie	15
Hoofdstuk 2	Context	18
	2.1 Suriname, een multiculturele samenleving	18
	2.2 Brazilianen in Suriname	18
Hoofdstuk 3	Klein Belém	21
	3.1 De bewoners van Klein Belém	22
	3.2 Alle Brazilianen zijn hetzelfde	25
	3.3 Besluit	27
Hoofdstuk 4	Making a living	28
	4.1 Braziliaanse cultuur	28
	4.2 Relaties	30
	4.2.1 Taal	30
	4.2.2 Inter-etnische relaties	31
	4.3 Een nieuw ‘thuis’	33
	4.4 Transnationalisme	35
	4.5 Besluit	36
Hoofdstuk 5	Vamos a dançar	37
	5.1 Braziliaanse feesten	37
	5.2 Deus é Amor	38
	5.3 Media	40
	5.4 Besluit	40
Hoofdstuk 6	Conclusie	41
Referenties		
Bijlagen	Bijlage 1: Samenvatting	
	Bijlage 2: Reflectieverslag en veldwerkfoto	
	Bijlage 3: Overige veldwerkfoto's	

Inleiding

Paramaribo - Bewoners van Brownsweg in Brokopondo hebben gisteren rond middernacht de weg naar Atjoni, ter hoogte van servicestation en toeristenkamp Fargo gebarricadeerd. Met de actie willen zij de aandacht vragen van de autoriteiten voor de Braziliaanse kolonie die ontstaat in de buurt van het Krabudoingebirge nabij het conglomeraat, sedert een plaatselijke goudwerker er een lucratieve goudader heeft ontdekt (Zandgrond 2010).

Deze barricade vond plaats op 31 maart 2010. Vanuit de auto en al staande bij het benzinstation zag ik de houten palen op de weg en er stonden verschillende marronmannen op de wacht. Iedereen mocht er langs behalve het Braziliaanse vrachtvervoer. De marrondorpen rond het gebied bij Brownsberg willen geen nieuwe Braziliaanse stad als Villa Brasil in het Matawaigebied.

Door toenemende migratie hebben landen tegenwoordig veel te maken met minderheden in een samenleving. Mensen zoeken hun lot elders in de hoop op een beter leven. Suriname is één van de landen die bekend staat om veel migratiestromen met als gevolg diversiteit aan bevolkingsgroepen. Jarenlang is Suriname gekenmerkt als een plurale samenleving. Deze diversiteit gaat de laatste decennia samen met de totstandkoming van een nationale identiteit. De slogan ‘eenheid in verscheidenheid’ is een goed voorbeeld van dit nationalistische gevoel. Er wordt gesproken over transitie van een plurale samenleving naar een multiculturele samenleving. Hoe vinden nieuwe migranten in deze verscheidenheid aan bevolkingsgroepen hun weg in deze samenleving?

De laatste twintig jaar vestigen zich verschillende ‘nieuwe’ groepen in Suriname: Brazilianen, Chinezen en ook Nederlanders. Dit onderzoek richt zich in het bijzonder op Brazilianen, omdat zij recent een snelle groei hebben doorgemaakt en inmiddels een aanzienlijk deel van de bevolking vormen. Bovenstaand citaat is, net als de meeste nieuwsberichten, negatief over Brazilianen die zich de laatste decennia in Suriname vestigen. Naar schatting hebben minstens 20.000 Brazilianen zich tot op heden in Suriname gevestigd. Er wordt echter ook gesproken over het dubbele aantal die verspreid leven in het bos, maar ook in Paramaribo (Theije 2007:81). Hoewel bovengenoemd citaat ingaat op Brazilianen die leven in het bos (ook wel goudzoekers genoemd) vormen deze migranten ook een duidelijk herkenbare gemeenschap in de stad, in de buurt Klein Belém (Theije 2007: 81). Ondanks deze

negatieve geluiden zijn er ook positieve aspecten aan de komst van Brazilianen. Zo zijn er al verschillende gezinnen gesticht met Braziliaanse partners of gezamenlijke bedrijven opgezet en zijn er diverse kerkgenootschappen opgericht (Theije 2007:81).

Met uitzondering van kennis bij een aantal wetenschappers² is er nog niet veel bekend en gepubliceerd over deze nieuwe migrantengroep. De laatste jaren zijn er enkele artikelen verschenen maar deze hebben voornamelijk betrekking op de goudzoekers (garimpeiros) in het bos. Het doel van dit onderzoek is dan ook om te kijken wie deze ‘andere’ Brazilianen zijn en hoe zij hun weg vinden in deze nieuwe samenleving.

Ik heb mijn veldwerkonderzoek verricht van 31 januari 2010 tot 30 april 2010. Als antropoloog is het belangrijk om te kijken hoe Brazilianen zelf over hun situatie denken. Hoe gaan zij om met de multiculturele samenleving in Suriname en hoe creëren zij een ‘thuis’ in deze nieuwe omgeving. Ik heb onderzocht hoe een minderheid zijn weg vindt bij het integreren in een multiculturele samenleving. Ik heb mij alleen gericht op de sociaal-culturele vorm van integratie. In het bijzonder heb ik mij gericht op de volgende drie aspecten: behoud van eigen cultureel repertoire, sociale interactiepatronen en identificatieprocessen. De vraag die ik door middel van mijn onderzoek wil beantwoorden is: *hoe reconstrueren Brazilianen in Suriname op cultureel en sociaal vlak ‘Brazilië’ en welke culturele en sociale aspecten van de Surinaamse samenleving incorporeren ze daarin?*

In mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van buurtstudie. Ik heb mij met name gericht op een gedeelte van Paramaribo-noord, ook wel Klein Belém genoemd, omdat hier veel Brazilianen geconcentreerd aanwezig zijn. De gebruikte methodes tijdens mijn veldwerkperiode in deze buurt bestonden uit participerende observatie, informele gesprekken en diepte-interviews. Mijn onderzoeksgroep bestaat alleen uit Braziliaanse migranten die naar Suriname zijn gekomen. Het gaat hier vooral om de nieuwe migranten, degene die zich hebben gevestigd in Paramaribo. Dit betekent niet dat de goudzoekers niet aan bod komen, zij vormen mogelijk een belangrijke basis voor mijn onderzoeksgroep, maar daar zal niet de nadruk op liggen. Dit vanwege het feit dat hier al eerder onderzoek naar is gedaan en ook omdat de vraag is of de goudzoekers werkelijk de basis vormen voor de Braziliaanse bevolkingsgroep in Suriname. Ik heb mij beperkt tot de leeftijdscategorie 18-40, vanwege het feit dat in deze categorie de meeste migranten zitten. Ik heb mannen en vrouwen geïnterviewd omdat zij verschillende migratieverhalen bezitten. Daarnaast heb ik ook met Surinamers

---

² M. de Theije, M. Heemskerk, W. Hoogbergen & D. Kruijt.

gesproken die veel met deze groep te maken hebben en ben ik bij officiële instellingen zoals de Braziliaanse ambassade in Paramaribo geweest.

Mijn scriptie begint met een theoretisch hoofdstuk waar ik concepten uiteen zet die van belang zijn bij het beantwoorden van de vragen in mijn onderzoek. Wat zeggen wetenschappers over migratie en het creëren van een ‘thuis’ in een nieuw land? Daarna zal in hoofdstuk twee achtergrondinformatie betreffende Suriname en de geschiedenis van de Braziliaanse gemeenschap uiteen gezet worden. In hoofdstuk drie tot en met vijf laat ik aan de hand van mijn verzamelde data zien hoe de situatie zich op dit moment voordoet omtrent de Brazilianen in Suriname. In deze hoofdstukken laat ik zoveel mogelijk de informanten aan het woord. De beschikbare literatuur hoeft niet altijd van toepassing te zijn op iedere bevolkingsgroep en daarom is het van groot belang om naar de Brazilianen en hun ervaringen te luisteren. In de conclusie zal ik een antwoord geven op de hoofdvraag van dit onderzoek en een aantal aanbevelingen doen. In de bijlagen zal ik een reflectie, veldwerkfoto en een samenvatting van het gehele onderzoek opnemen. Aangezien de Brazilianen een grote bevolkingsgroep vormen kan ik onmogelijk alle Brazilianen aan het woord laten. Ik hoop dat ik u door de ogen van verschillende Brazilianen in Suriname toch een beeld kan geven over de obstakels waar een migrant tegen aanloopt in een nieuw vestigingsland.

1. Theoretische onderbouwing

Dit theoretisch kader zal eerst een basisvisie van de antropologie behandelen die ten grondslag ligt aan mijn onderzoek. Het zal hier gaan om de interactie die tussen culturen plaatsvindt waardoor de verschillende culturen en identiteiten van mensen aan constructie onderhevig zijn. Daarna wordt er kort ingegaan op het vraagstuk waarom migranten migreren. Dit is van belang bij mijn onderzoek omdat niet alle migranten dezelfde redenen hebben om naar een ander land te gaan. Dan volgt er een paragraaf met de vraag hoe een minderheid zijn plek vindt in de nieuwe samenleving. Daarna wordt het thema identificatievorming uitvoerig besproken. Dit is het rode draad thema in mijn onderzoek. Identificatievorming speelt namelijk een grote rol bij het creëren van een thuis. Hierbij komen de subthema's stereotypering en transnationalisme aan bod. Tenslotte zal het wetenschappelijk debat omtrent sociaal-culturele integratie besproken worden. Al deze concepten liggen ten grondslag aan mijn onderzoek en aan deze concepten zullen de verkregen data getoetst worden.

Antropologie staat bekend als de wetenschap van het menselijk gedrag. Vanuit traditie richten antropologen zich op 'de exotische ander'. Op de onderzoekslocatie verbleven zij dan voor langere tijd en beschreven een werkelijkheid die wij niet kennen. Door de mondiale veranderingen is ook antropologie aan verandering onderhevig. Cultuur wordt vanuit de essentialistische benadering beschouwd als iets wat vaststaat. Deze opvatting beschrijft cultuur als iets wat 'je hebt' (Bauman 1999: 84). Barth (1969: 11) daarentegen beargumenteert dat cultuur niet vaststaat maar dat cultuur verandert door jarenlange sociale interactieprocessen. Er wordt gekeken naar verbeelde verschillen tussen groepen én processen van in- en uitsluiting. Mensen, kapitaal, ideeën en beelden verspreiden zich over de hele wereld en mensen worden hierdoor steeds afhankelijker van elkaar. Vanuit dit interactioneel gedachtegoed is er een benadering ontstaan waarbij cultuur gezien wordt als een construct. Een construct is aan verandering onderhevig. Bij deze benadering wordt niet alleen gekeken naar etnische grenzen tussen verschillende groepen maar ook naar de dynamiek en veranderlijkheid van cultuur tussen en binnen groepen. Deze visie is van belang bij theorieën over samenlevingen en identiteitsvorming. Identiteiten en identificaties komen altijd in relatie met anderen tot stand (Ghorashi 2003). Deze identificaties spelen een belangrijke rol bij de sociaal-culturele integratie van een minderheid in een multiculturele samenleving. Voelt de minderheid zich thuis in het nieuwe land? Identificeren leden van de groep zich anders of is er sprake van stereotypering?

1.1 Migratie

De bovengestelde vragen zouden niet naar voren komen zonder de migratiestromen van de afgelopen jaren. Deze paragraaf gaat in op migratie en beschrijft redenen voor migratie.

Door de toegenomen migratie van de laatste decennia is er veel interactie tussen groepen ontstaan en verplaatsen steeds meer ‘culturen’ zich over de hele wereld. Migratiestromen zijn van alle tijden, maar de afgelopen decennia zijn deze door technologische, infrastructurele ontwikkelingen en mondiale afhankelijkheid enorm toegenomen (De Haas 2008:14-15). Redenen voor migratie zijn persoonlijk en kunnen heel verschillend zijn. Het uiteindelijke hoofddoel is migreren naar een land waar het beter is voor de migrant (Olwig 2003: 792-793). De Haas (2008) beschrijft het handelend vermogen van mensen (agency), maar kijkt ook naar denkbeelden en verwachtingen die ze hebben. Hij stelt dat de push-pull theorie, de opsomming van aantrekkings- en afstotingsfactoren, te statisch is en alleen naar de uiteindelijke oorzaken van migratie kijkt. Hij pleit ervoor om algehele processen omtrent migratie beter te bestuderen (De Haas 2008: 11). Migratie gaat niet alleen om een verbetering voor henzelf maar ook voor hun kinderen (Olwig 2003: 792-793). Doordat er kleine gemeenschappen ontstaan in het nieuwe ‘thuisland’ gaan steeds meer mensen migreren naar familie of vrienden die daar al zijn en hen hierbij helpen. Dit zorgt voor een kettingmigratie. Hierdoor ontstaan in een dominante cultuur vaak kleinere culturen, ook wel minderheden genoemd. Minderheden worden geacht te ‘integreren’ in de dominante cultuur; dat is voordelig voor hen maar ook voor de gehele samenleving (Erikson 2007:1060). Suriname daarentegen is een land wat uit meerdere ‘dominante’ culturen bestaat. Hoe kan een minderheid, zoals de Brazilianen, een plek vinden in een samenleving die zo cultureel verdeeld is?

1.2 Minderheden in een samenleving

Deze paragraaf beschrijft hoe contacten tussen minderheid en *mainstream* kunnen zijn binnen een samenleving. In veel landen leven verschillende culturele groepen naast elkaar in redelijke harmonie. Kottak (2006:111) beschrijft hierbij drie manieren van vreedzaam naast elkaar leven.

De eerste manier is assimilatie, wat aanpassing betekent. Dit houdt in dat een minderheid de patronen en normen van de dominante cultuur overneemt. Zij hebben de dominante cultuur dan zo geïncorporeerd dat er geen aparte culturele unit meer bestaat. Dit wordt ook wel het ‘melting pot’ model genoemd, waarbij etnische groepen hun eigen

culturele tradities opgeven voor de dominante cultuur. Suriname heeft niet één oorspronkelijke dominante cultuur en daarom is assimilatie niet van toepassing.

Daarnaast bestaat er de plurale samenleving. Etnische verschillen kunnen onderhouden worden door interetnisch contact. Door een studie van drie etnische groepen heeft Frederik Barth het oude idee dat interactie leidt tot aanpassing uitgebannen. Barth (1958/1968:324) definieert een plurale samenleving als een samenleving gebaseerd op etnische contrasten, ecologische specialisatie en economische afhankelijkheid van de groepen.

Furnivall definieert een plurale samenleving als volgt: *'A plural society comprises two or more elements or social orders which live side by side, yet without mingling, in one political unit. Ethnicity and ethnic difference are central features. Geographical propinquity is accompanied by social segregation and a caste-like division of labor. The various ethnic groups relate to one another mainly in market transactions. On the political level, this translates into a lack of common social will.'* (Furnivall 1939; 1948 in Oostindie 2006: 217). Furnivall en diverse andere denkers (Van Lier 1949; Smith 1965) waren van mening dat een plurale samenleving gepaard gaat met een spanningsveld tussen etniciteit en de nationale samenbindende identiteit. Door een gebrek aan gemeenschappelijke overeenstemming en het uitblijven van interactie tussen bevolkingsgroepen zou een plurale samenleving per definitie instabiel en conflictueus zijn (Eriksen 2002:48). Critici beargumenteren dat deze benadering erg essentialistisch is vanwege het feit dat het een reflectie is van het Europees gedachtegoed over een homogene natie-staat (Gowrichem 2001). Het begrip pluraal suggereert het missen van een gemeenschappelijke factor en de afwezigheid van onderlinge relaties die er vaak wel zijn.

Een multiculturele samenleving is wat Kottak (2006:112) als derde manier van vreedzaam samenleven noemt. Hierbij wordt culturele diversiteit in een land als iets goeds en gewenst gezien. Deze samenleving is het tegenovergestelde van assimilatie. De multiculturele samenleving stimuleert het behoud van culturele en etnische tradities. In een multiculturele samenleving hebben individuen niet alleen banden met hun etnische cultuur maar ook met de dominante (nationale) cultuur. Hier gaat men er dus vanuit dat er meerdere culturen naast elkaar kunnen bestaan, onder de koepel van één algemene cultuur. Bij een multiculturele samenleving is er wel een gemeenschappelijk goed, dat zich bijvoorbeeld uit in het spreken van één algemene taal. Een multiculturele samenleving wordt ook wel omschreven als een mozaïek: een tafereel samengesteld uit vele kleine steentjes van verschillende kleur, waarbij de wijze van samenvoegen mede het totale beeld bepaalt (Helman 1977:11). Helman

(1977:11-13) voegt hieraan toe dat voegen en naden altijd zichtbaar blijven, het zal nooit één homogene samenleving vormen. Tevens zijn er in een mozaïek open vakjes voor nieuwe kleuren en nieuwe voegen en naden.

1.3 Identificatieprocessen

In een verdeelde samenleving spelen identificatieprocessen een grote rol. Wie ben ik, wie zijn wij en wie zijn zij, zijn vragen die naar voren komen. Deze paragraaf bespreekt het debat omtrent identificatieprocessen. Stereotypering speelt een grote rol en dit concept zal in deze paragraaf dan ook besproken worden. Tevens wordt er nog ingegaan op het verband tussen identificatieprocessen en transnationalisme en de rol die religie hierbij kan spelen.

1.3.1 Identificaties

Veel wetenschappers houden zich bezig met het debat omtrent identiteitsvorming of identificaties. In deze paragraaf beschrijf ik dit debat en geef vervolgens aan wat relevant is voor minderheden in een nieuwe samenleving.

Identiteit is volgens Ghorashi (2003:8) een beladen begrip. Het suggereert dat het vaststaand en onveranderbaar is. Daarentegen stelt zij dat identiteit een veranderend beeld van jezelf en de ander is en daardoor steeds nieuwe vormen en betekenissen verkrijgt. Ze beargumenteert dat migranten nooit met een vaststaande identiteit komen maar altijd veranderbaar zijn, gevormd en hergevormd worden door de interactie met anderen. Hier zien we dus nogmaals de constructionistische benadering. Identiteit is net als cultuur een construct. Ghorashi gebruikt dan ook wel het concept identificaties.

Donk e.a. (2007:60) beargumenteert dat niet alle identificaties geconstrueerd kunnen worden, ze kunnen van primaire en secundaire aard zijn. Primaire identificaties komen in het vroege leven van individuen tot stand, bijvoorbeeld sekse. Etniciteit en verwantschap worden ook wel tot de primaire identificaties gerekend. Primaire identificaties zijn robuuster en minder veranderbaar dan secundaire identificaties. Bij secundaire identificatie is er sprake van keuzemogelijkheden. Je kunt zelf beslissen om lid te worden van een bepaalde groep en om er, tot op zekere hoogte, ook weer naast te gaan staan. Primaire identificaties vormen de basis die onuitwisbaar is. Een Braziliaan in Suriname, ook al is hij hier al 30 jaar, zal vaak als Braziliaan geïdentificeerd worden door anderen, terwijl hij zichzelf misschien wel identificeert als Surinamer. Bij minderheden is het vaak zo dat hun achtergrond een belangrijke rol blijft spelen in hun dagelijks leven. Ze grijpen juist terug naar hun achtergrond

als deze wordt miskend (Donk e.a. 2007:60).

Identiteit is dus een manier hoe mensen naar zichzelf kijken, als individu maar ook als een groep. Zoals al naar voren kwam zijn er verschillende identiteiten die een individu kan bezitten. Larrain 2000 stelt dat een identiteit bestaat uit drie elementen. Allereerst is cultuur één van de bepalende factoren van een persoonlijke identiteit. Om identiteit vorm te geven delen de meeste individuen groeps-elementen als religie, beroep, gender, etniciteit of nationaliteit, die cultureel bepaald zijn. Daarnaast is er een materieel element. Het kunnen aanschaffen van bepaalde goederen of het gebruiken van bepaalde producten kan een deel van iemands imago of identiteit uitmaken, zoals het krijgen van respect van de groep of het willen 'horen' bij een groep. Tenslotte speelt een groter geheel, namelijk het horen bij een grotere groep waar iemand zich thuis bij voelt, een belangrijke rol bij het creëren van identiteit. Dit heeft als gevolg dat het de groep uniek maakt en creëert afstand van 'andere groepen' (Larrain 2000:24-30). Identiteit bestaat dus uit een individueel en een collectief niveau. Deze twee zijn noodzakelijk en hangen ook met elkaar samen. Het één kan niet zonder het ander bestaan. Een collectieve identiteit houdt een groep mensen samen op basis van bijvoorbeeld etniciteit, gender of religie in het geval dat ze een doel nastreven. Een collectieve identiteit is een artefact, een 'imagined community', zoals Anderson het noemt. De leden van deze verbeelde gemeenschappen zullen elkaar nooit allemaal zien, horen of kennen (Larrain 2000:32).

Identificatie met een groep of gemeenschap kan op verschillende manieren tot stand komen. Verschillende auteurs (Goffman 1969; 1991; Rauno-Bobalan 2004) onderscheiden drie verschillende dimensies: functionele, normatieve en emotionele identificatie. Deze drie dimensies kunnen in verschillende samenstellingen in de praktijk voorkomen. Bij functionele identificatie worden mensen niet primair als lid van een etnische groep gezien, maar als een individu met verscheidene functionele verbindingen (Donk e.a. 2007: 61). Denk bijvoorbeeld aan het lid zijn van een sportvereniging, een beroep hebben, student zijn of lid zijn van een politieke partij. Functionele identificatie heeft te maken met gemeenschappelijk belang. Er is sprake van wederzijdse afhankelijkheid. Hier is dus een grote mate van interactie van belang tussen de verschillende groepen. Groepsgrenzen zijn hierdoor anders. Je bent en-en niet of-of. Er is sprake van normatieve identificatie als het gaat om juridische, sociale en morele normen die richting geven aan het gedrag van de leden van de groep. Het gaat hier bijvoorbeeld om gedeelde gebruiken en verborgen codes in de groep. Opvattingen over religie of seksualiteit kunnen binnen groepen verschillen. Emotionele identificatie is de mate waarin leden zich in emotionele zin met de groep verbonden voelen: 'sense of belonging'. Er zijn verschillende

gradaties in deze identificatie. Je kunt je emotioneel betrokken voelen bij het nationale voetbalteam of een algemeen gevoel van vaderlandsliefde hebben. Deze drie identificaties kunnen samengaan maar dit hoeft niet het geval te zijn. Als je samen naar school gaat krijg je waarschijnlijk een saamhorigheidsgevoel, maar als je de normatieve regels volgt hoeft iemand zich niet per se te identificeren met het land. Deze emotionele identificatie is de identificatie waar meestal over gesproken wordt.

Identificatieprocessen zijn in dit onderzoek van groot belang. Hoe vinden deze plaats en is er ook sprake van een groepsidentiteit bij de Brazilianen in Suriname? Zo ja, hoe is die geconstrueerd? Hebben deze identificaties gevolgen voor de integratie in Suriname?

1.3.2 Stereotypering

De identificatie waar iemand zich prettig bij voelt hoeft niet dezelfde te zijn als de identificatie die de ander hem/haar geeft. De identificatie van de ander wordt veelal bepaald door de etniciteit van die ander. Dit leidt dan ook vaak tot vooringenomen gedrag. Dit vooringenomen gedrag wordt veelvuldig bepaald door mogelijke vooroordelen over die ander. Eriksen (2002:23) beschrijft dat dit gedrag uit drie relaties kan bestaan: vriendschappelijk, vijandig of 'joking'. De ene groep weet van de andere groep wat de slechte en goede kanten zijn. Stereotypering houdt het creëren en consistent toepassen van gestandaardiseerde noties van culturele verschillendheid van een groep in (Eriksen 2002: 24). Dominante of meer aanwezige groepen maken vaak gebruik van dit soort stereotypering. Eriksen (2002:23-4) beschrijft verschillende motieven voor stereotypering. Ten eerste helpt het een individu om orde te scheppen in de gecompliceerde sociale situatie. Daarnaast kunnen ze privileges en verschillen in toegang tot hulpbronnen rechtvaardigen. Ook is stereotypering van belang bij het stellen van grenzen voor de eigen groep. Ze laten het individu zien wat de goede en slechte kanten zijn van de leden van de andere groep. In de vierde plaats kan stereotypering functioneren als zelfvervullende profetie. Een dominante groep kan de intellectuele vooruitgang van een groep remmen door te herhalen dat de andere groep inferieur is. Tenslotte kunnen stereotypen een moreel ambigu zijn en door verschillende groepen anders worden uitgelegd. De ene groep vindt een stereotype iets negatiefs terwijl de ander het als positief ervaart.

De Brazilianen in Suriname hebben te kampen met uitspraken als 'De Brazilianen stelen al ons goud' en 'Alle Braziliaanse vrouwen zijn prostituees'. Zijn dit stereotypes waar

de Brazilianen mee om moeten gaan? Zijn deze negatieve geluiden terecht?

1.3.3 Transnationalisme

Identificatieprocessen kunnen beïnvloed worden door de mate waarin er contact is met de ‘thuis’ gemeenschap. Transnationalisme is het begrip wat verwijst naar migranten die hun banden met het herkomstland sterk houden. Er is discussie over welke migranten in deze categorie vallen. Enerzijds pleiten wetenschappers voor professionele contacten die regelmatig tussen inwoners van verschillende landen plaatsvinden. Anderen menen dat transnationalisme juist gekenmerkt wordt door familiale verbondenheid (Zuurbier 2001:124). Het vertrek is op deze manier niet definitief, ook ‘lijfelijk’ niet, want migranten keren vaak terug naar ‘huis’. Gevolg hiervan is dat migranten vaak in het nieuwe vestigingsland hun cultuur reproduceren en op die manier hun ‘thuis’ creëren. Behoud van culturele elementen speelt hierin een belangrijke factor.

Gowricharn (2004: 13) beargumenteert dat na jaren verblijf in het vestigingsland de banden met het herkomstland minder zullen worden. Dit kan te maken hebben met interetnische huwelijken en/of overgekomen familieleden. Naarmate de gemeenschap groter wordt neemt de mogelijkheid tot reproductie van culturele elementen toe (Gowricharn 2004:14). Overigens stelt Ghorashi (2004) dat migranten altijd gevoelens van tolerantie en loyaliteit koesteren ten opzichte van het herkomstland. Zij beargumenteert dat begrippen als identiteit, thuis en verbondenheid complexer zijn en dat het te simpel is om te verwijzen naar uitsluitend territoriaal gebied (Appadurai 2002). Ook deze begrippen zijn aan constructie onderhevig. De vraag is hoe verschillende culturen in levensverhalen worden vervlochten. Dit gaat gepaard met hoe identiteiten zich in deze levensverhalen uitdrukken en beïnvloedt worden door nieuwe vestigingsplaatsen (Zuurbier 2007: 125).

Theije (2007) legt een connectie tussen transnationalisme en de rol die religie daarin kan spelen. Beide spelen een rol bij de organisatie van migratie, gemeenschapsopbouw en allerlei linken tussen gastland en thuisland. Olwig (2003) beargumenteert dat transnationale migratie ook betekent dat migranten niet alleen persoonlijke connectie hebben met hun thuisland, maar ook ‘teruggeduwd worden naar het land die ze verlaten hebben omdat ze gecategoriseerd worden en ontvangen worden als ‘anders’ door het verleden van een andere natie-staat.’ Deze afstamming markeert hen als anders en in veel landen betekent dit dat ze actief zijn in twee landen. ‘De immigranten, in andere woorden, zijn gedwongen om transnationaal te zijn’ (Olwig 2003:68). De vraag is wat dit te maken heeft met religie. Religie

kan zorgen voor elementen voor het creëren van een nieuwe identiteit of creëert de basis van de identiteit van het thuisland (Theije 2007:158). Religieuze identiteit en praktijken maken het ook mogelijk om lid te zijn op verschillende plekken. Kerken of religieuze instanties staan op allerlei manieren klaar voor migranten. Ze wijzen ze de weg en zeker als men de taal van het land niet spreekt is de kerk een belangrijke uitvalsbasis. De diensten worden in eigen taal gehouden, waardoor dat gedeelte van de cultuur toegankelijk blijft. Naast persoonlijk contact kan de kerk ook helpen door middel van goederen (bijvoorbeeld een plek om te slapen) en of financiële bijdragen (Theije 2007:160). Hierdoor voelen migranten zich snel thuis in welk land ze ook zijn.

Religie kan een grote rol spelen bij het creëren van een thuis in een nieuw land. Speelt dit ook een rol bij de Braziliaanse gemeenschap in Suriname? Hoe zijn de banden met Brazilië opgebouwd, is er nog veel contact? Een belangrijke vraag voor dit onderzoek is in hoeverre de banden met Brazilië een rol spelen in hun 'nieuwe' leven in Suriname. Heeft dit invloed op de mate waarin de minderheid 'integreert' in de samenleving?

1.4 Sociaal- culturele integratie

Het begrip integratie gaat er vanuit dat een bevolkingsgroep niet bij de samenleving hoort, ze is 'buiten de maatschappij' geplaatst. De groep verblijft in fysieke zin wel binnen de samenleving maar staat er symbolisch buiten, als 'degene die er niet bij hoort' (Schuster 2009:118). Er is hier sprake van een wij-zij gevoel, het spreken over 'de ander'. In deze paragraaf zal ik uitleggen wat in wetenschappelijke kringen onder integratie kan worden verstaan en specifiek wat onder sociaal-culturele integratie wordt verstaan.

Integratie kan op diverse manieren bestudeerd en bekeken worden. Er zijn verschillende vormen van integratie. De discussie omtrent integratie is dan ook van alledag. Spreken we van politieke, economische, culturele, sociale of andere vormen van integratie? Vanuit antropologisch oogpunt is vooral de sociaal-culturele vorm van integratie van belang. De vraag wat sociaal-culturele integratie inhoudt, is voor verschillende antropologen een uitdaging. In het wetenschappelijk debat is er niet één definitie van sociaal-culturele integratie. In deze paragraaf zullen de verschillende aspecten van sociaal-culturele integratie aanbod komen die in het debat worden gebruikt. Stone (1964: 805) beargumenteert dat sociale integratie tot stand komt door interactie met 'de ander'. Dit houdt in dat gedrag van een specifieke populatie van individuen tegenover dat van een andere populatie staat. Door uitwisseling van sociale en culturele elementen kunnen groepen dichter naar elkaar groeien.

De verandering van essentialisme naar interactioneel gedachtegoed is ook hier weer van toepassing en is er sprake van culturele uitwisseling.

Erikson (2007:1061) is één van de antropologen die ingaat op de vraag hoe minderheden kunnen integreren. Hij benoemt hiervoor twee mogelijkheden: *Gesellschaft* en *Gemeinschaft*. *Gesellschaft* heeft betrekking op de samenleving en *Gemeinschaft* op de gemeenschap. Iemand kan volledig lid zijn van het ene zonder bij het andere te horen. Een Braziliaanse familie in Suriname kan contact hebben met andere Brazilianen over de hele wereld; banden van reciprociteit, economische support, religieuze activiteiten etcetera, zonder dat ze de Nederlandse taal beheersen. Dit voorbeeld laat zien dat je banden hebt met de gemeenschap maar niet met de samenleving waarin je leeft. Daarentegen kan iemand perfect lid zijn van een samenleving, belasting betalen, stemmen, zonder ook maar iemand uit de gemeenschap te kennen.

Schuster (2009) beschrijft nauwkeurig welke aspecten onderzocht moeten worden bij sociaal-culturele integratie. De mate waarin mensen zich verbonden voelen met de dominante cultuur of met hun etnische groep, de mate waarin er sociale contacten met elkaar onderhouden worden en het behoud van eigen cultuur zijn drie elementen waar hij de nadruk op legt. Schuster (2009) operationaliseert de begrippen *Gesellschaft* en *Gemeinschaft* van Erikson (2007) zodanig dat ze voor onderzoek bruikbaar zijn. Het aspect van sociale contacten met de *mainstream* kan heel goed passen binnen het begrip *Gesellschaft* van Erikson. Daarentegen kunnen in het begrip *Gemeinschaft* identificaties teruggevonden worden. Identificatie met een groep is van groot belang bij sociaal-culturele integratie. Door het laatste element, behoud van eigen cultuur, kan interactie tussen mensen minder worden en hierdoor van grote invloed zijn op de sociaal-culturele integratie.

Dagevos (2005:8) sluit zich aan bij Schuster (2009) en beargumenteert dat de mate waarin minderheid en meerderheid informele contacten met elkaar onderhouden én de culturele eigenheid van etnische groepen, ten opzichte van de culturele ‘hoofdstroom’ van de ontvangende samenleving, van groot belang zijn bij sociaal-culturele integratie. Hij operationaliseert deze twee aspecten naar sociale afstand: omgang met autochtonen in de vrije tijd én culturele oriëntaties (het hebben van moderne opvattingen). Bij dit laatste aspect gaat hij met name in op hoe er gedacht wordt over man-vrouw verhoudingen, liberalisme etc. Dit suggereert dat er altijd sprake is van het feit dat migranten uit traditionelere samenlevingen komen. Dit hoeft overigens niet zo te zijn.

Alle auteurs hebben aandacht voor één aspect van sociaal-culturele integratie en dat is

de mate waarin sociale contacten onderhouden worden tussen minderheid en *mainstream*. Het culturele aspect komt terug in de veranderingen van de eigen culturele elementen en de incorporatie van de samenleving waarin ze zich bevinden. Identificaties spelen een belangrijke rol bij het feit hoe de minderheid zichzelf definieert en ziet in de nieuwe samenleving. Sociaal-culturele integratie wordt in dit onderzoek geoperationaliseerd op basis van de volgende drie aspecten: behoud van eigen culturele elementen, sociale interactiepatronen en identificatieprocessen.

Integratie hangt niet alleen af van de houding van de immigranten, maar ook van de omgang van het ontvangende land. Het ontvangende land kan door afwezige politieke interesse integratie bemoeilijken. Politieke interesse betekent in dit verband het faciliteren van integratie van een migrantenminderheid. Desinteresse kan leiden tot spanning tussen de verschillende groepen die voor onbegrip, vooroordelen, sociale stigmatisering, culturele barrières en respectloosheid zorgen (Silié 2002:21-42).

2. Context

Om dit onderzoek in de juiste context te plaatsen is het van belang om de samenleving te beschrijven waar de Brazilianen in terecht komen of beter gezegd waar ze hun weg in moeten vinden. Daarnaast is de term ‘Brazilianen’ te algemeen en zal er in de tweede paragraaf besproken worden welke mensen hiermee bedoeld worden. In deze scriptie staat de buurt Klein Belém centraal. Wat wordt er met deze buurt bedoelt en waar is deze precies?

2.1 Suriname, een multiculturele samenleving

Suriname werd tot de onafhankelijkheid gezien als een plurale samenleving. De samenleving was voornamelijk langs etnische lijnen georganiseerd (Branan-Shute 1995: 87). Dit resulteerde in een consensusdemocratie waarbinnen etnisch gerichte partijen een rol spelen. De enige gezamenlijke verbintenis tussen de verschillende groepen was de koloniale machthebber (Van Lier 1971 in Oostindie 2006: 218). Na de onafhankelijkheid werd nationalisme belangrijk. De eigen nationale identiteit werd naast de etnische identiteit ontwikkeld. In Suriname komt dit tot uiting in verschillende aspecten. Allereerst een neutrale taal: het Nederlands, deze taal wordt naast het Sranan Tongo, de gecreoliseerde Lingua Franca, tussen de bevolkingsgroepen gesproken. Behalve deze taal hebben de bevolkingsgroepen vaak ook hun eigen taal die ze binnen de eigen gemeenschap aanhouden (St-Hilaire 2001: 1016-1017). Andere vormen van nationale uitingen zijn: de nationale vlag, de munt, het wapen van Suriname, het volkslied en de viering van Onafhankelijkheidsdag. Uit dit gegeven blijkt dat Suriname niet als een plurale samenleving gekenmerkt kan worden. Suriname heeft naast haar vele etnische identiteiten een nationale identiteit ontwikkeld. Naast het feit dat iemand Creool, Javaan of marron is, is men nu ook ‘Surinamer’. Eriksen (2002:6) beargumenteert dat een multi-etnische natie culturele diversiteit als een positief gegeven waardeert. Door deze verschuiving van etnische identiteit naar nationale identiteit kan Suriname, met behoud van verscheidenheid, gezien worden als een multiculturele samenleving.

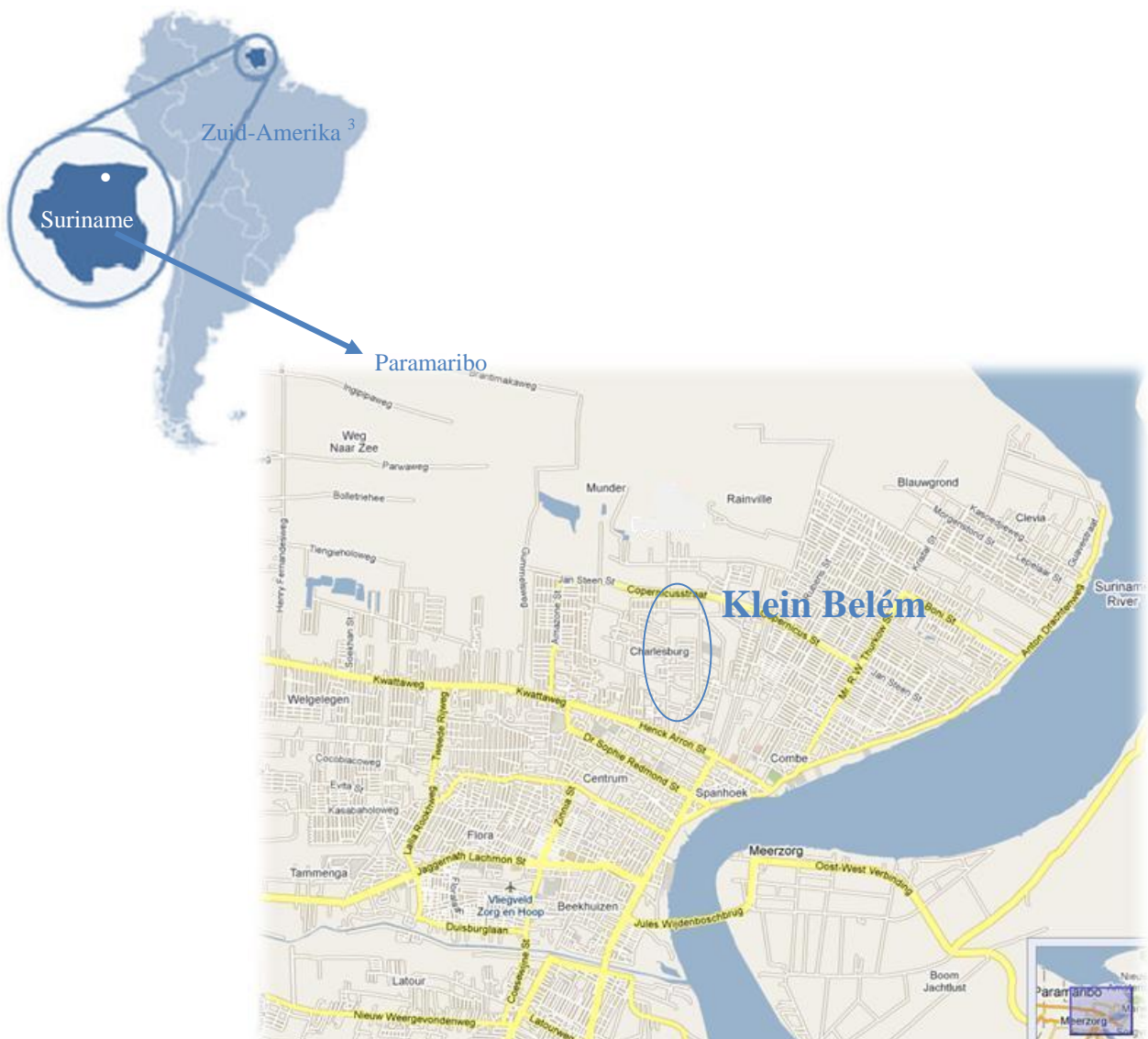
2.2 Brazilianen in Suriname

Om inzicht te krijgen hoe Brazilianen hun weg vinden in de multiculturele samenleving van Suriname is het van belang om de geschiedenis van de stroom migranten te beschrijven. Suriname, in het bijzonder Paramaribo, wordt gekenmerkt door haar vele migranten. Er komen nog steeds, net als vroeger, nieuwe groepen (kleuren in de mozaïek) bij die elk op hun manier een plaats zoeken in de Surinaamse samenleving (Bijnaar 2007). De laatste jaren

bestaan deze groepen voornamelijk uit Chinezen, Brazilianen en Nederlanders. Vanaf de jaren '90 kwamen er steeds meer Brazilianen naar Suriname. Lokale bronnen melden dat Ronny Brunswijk, de leider van de Marronvechters, de Brazilianen uitnodigde om in het bos goud te komen zoeken. Wat hiervan waar is weet niemand, maar zeker is dat het Junglecommando hun oorlog financierde met goud uit het bos en dat Brazilianen toen ook al in de goudmijnen van Suriname werkten (Theije 2009: 8). In de negentiger jaren werd het moeilijker voor Brazilianen om in Brazilië werk te vinden. Counselor Neves verteld dat veel kleine goudmijnen in Brazilië gesloten werden en dat er weinig nieuwe plekken waren om goud te vinden. *'Besides that, the legislation of the country has changed a little bit, toward environmental protection. So it's very hard today to just arrive in a place and start to mine. It's not allowed.'* Daarnaast nam de internationale druk op Brazilië toe om het goud zoeken tot een minimum te beperken vanwege de milieubelastende gevolgen daarvan. Hierdoor zijn de Braziliaanse goudzoekers naar Guyana, Suriname, Frans-Guyana en Venezuela uitgeweken. Het verplaatsen van deze vorm van arbeid naar Suriname betekende dat nu ook de milieubelastende aspecten verplaatst werden naar Suriname. Omdat er nauwelijks internationale belangstelling is voor Suriname leverde dit vanuit politiek oogpunt dan ook geen probleem op. Nadat de binnenlandse oorlog in Suriname in '92 was geëindigd trokken steeds meer Brazilianen naar Suriname. Naast de bemoeilijkte situatie in Brazilië gingen er geruchten over een nieuw 'Eldorado' in Suriname. Het blijkt ook geen probleem te zijn om een werkvergunning te krijgen en het blijkt dat Surinaamse mijnwerkers de Brazilianen waarderen vanwege hun kennis van mijnstechnieken (Theije 2007:92). Veel Brazilianen werken ook in Frans-Guyana maar daar zijn de omstandigheden slechter en wordt er veel op illegaliteit gecontroleerd. Daarnaast is er veel meer geweld in Frans-Guyana door bendes en bandieten. Suriname staat in tegenstelling tot Frans-Guyana niet onder buitenlands gezag. Om deze redenen werken veel Brazilianen liever in de Surinaamse bossen dan in Frans-Guyana. Dit heeft tot gevolg dat, door officiële instellingen zoals de Braziliaanse ambassade, geschat wordt dat er zo'n 20.000 Brazilianen in Suriname zijn. Media daarentegen spreken over het dubbele aantal. Als het laatste waar is spreken we over een Braziliaanse gemeenschap die 8% uitmaakt van de Surinaamse bevolking. Er wordt geschat dat 90% van de migranten uit het noorden van Brazilië komt waarvan dan 70% uit Maranhão waar veel armoede voorkomt (Theije2007:153).

De goudwinning in het bos is de belangrijkste economische aantrekkingskracht voor de komt van de Brazilianen. Overigens komen er de laatste jaren niet alleen Brazilianen

vanwege de goudwinning, maar is er een duidelijk aanwezige gemeenschap ontstaan in Paramaribo. Naast de mannen die in de goudindustrie werken komen er ook steeds meer vrouwen en gezinnen naar Paramaribo. Dat betekent niet dat deze migranten niks met de goudwinning te maken hebben, zij komen echter niet uitsluitend voor de goudwinning maar hebben hun eigen redenen. Deze groep bestaat uit voornamelijk kleine ondernemers, prostituees, en migranten op zoek naar een beter leven. In hoofdstuk vier zal ik dit nader toelichten. Deze groep verblijft in Paramaribo. De omgeving waar ze verblijven wordt ook wel ‘Klein Belém’ genoemd, vernoemd naar de hoofdstad van de Braziliaanse deelstaat Pará. Uit deze deelstaat komt een groot deel van de migranten. Klein Belém betreft de wijk Tourtonne 2, in Paramaribo Noord, met name de omgeving van de Anamoestraat. In de negentiger jaren waren er in deze buurt huizen in de verhuur en als gevolg van de groei van de Braziliaanse bevolkingsgroep is deze buurt tot een aanzienlijke wijk uitgegroeid.

³ <http://zuidamerika.nl/webinclude/specific/zuidamerika/countries/sr/placing.png> en <http://maps.google.nl/maps>

3. Klein Belém

Het is elf uur in de avond als ik de bar binnen kom. De eigenaar, een Surinaamse man genaamd Henny, heeft een plekje voor me vrijgehouden. De muren zijn diep donker paars, door het hele café hangen geelgroene ballonnen (de kleuren van de Braziliaanse vlag) en er speelt een Braziliaanse band genaamd Pura Simpatia op het podium rechts van de ingang. Het begint steeds drukker te worden. Voor mij staan twee vrouwen te dansen. De linker draagt hoge, zwartleren hakken, een kort spijkerbroekje met rafels aan de onderkant en een paars topje met een diepingesneden decolleté. De andere vrouw draagt rode pumps met een strakke spijkerbroek en een zwart truitje met gaten erin, alleen het gedeelte van haar decolleté is bedekt. Terwijl ze door hun lang geblondeerde haren strijken en hun rode lippenstift opdoen, hoor ik ze in het Portugees praten over het feest van gisteravond. Dan speelt de band een snel nummer, stoppen de dames met praten en dansen uitvoerig mee. De heupen gaan los en hun voeten bewegen sneller dan je met je ogen kunt volgen. Nu weet ik het zeker: dit zijn Braziliaanse vrouwen. Alleen Braziliaanse vrouwen kunnen zo dansen. Er staan vijf mannen aan de ronde tafel links van de vrouwen een nova schin te drinken. Al kijkend naar de vrouwen hoor ik ze praten over de goudwinst van afgelopen maanden. Even denk ik dat ik in Brazilië ben. Welkom in Bar do Bigode.

Op 25 september 1980 opende Henny een kleine Surinaamse rotishop. Doordat er zich steeds meer Brazilianen in de wijk vestigden liep zijn zaak veel minder goed. Hij besloot mee te gaan met de Braziliaanse ontwikkeling in de buurt en verbouwde zijn rotishop tot één van de bekendste Braziliaanse bars in Paramaribo. Sinds een jaar en een paar maanden is dit het resultaat. Henny zegt op 06 februari 2010 over zijn eigen zaak: *‘Het is een pakketje voor Brazilianen hier, er is een restaurant voor als ze honger hebben, ze kunnen naar de kapper om zich mooi te maken, naar de bar om een nova schin te nemen en in het motel kunnen ze overnachten.’* Deze bar is, net als veel andere ondernemingen in de buurt Klein Belém, met de tijd meegegaan.

Sinds een aantal jaren is Klein Belém uitgegroeid tot een aanzienlijke wijk. Klein Belém is de voornaamste buurt waar de Braziliaanse cultuur nadrukkelijk aanwezig is. Het bestaat voornamelijk uit de Anamoestraat en haar zijstraten, tussen de Plutostraat en de Leonardo da Vincistraat. Niet alleen in deze straten maar ook in de Gonggrijpsstraat en Prinsessenstraat wonen veel Brazilianen. Daarnaast zijn er veel Braziliaanse en Braziliaans

gerichte ondernemingen in dit deel van Paramaribo. Hotels, kledingzaken, supermarkten, restaurants, slagerijen, juwelierszaken, snackbars, kapsalons, schoonheidssalons, drogisterijen en nog tal van andere soort winkels komen in dit gedeelte van Paramaribo-noord voor. Een karakteristiek voorbeeld is de ‘clinica malaria’ waar voornamelijk goudzoekers behandeld worden als ze met malaria uit het binnenland terug komen. In dit hoofdstuk zal blijken dat de Brazilianen in Suriname niet over één kam geschoren kunnen worden. Hierbij zal met name gekeken worden hoe de Brazilianen zichzelf zien. Hoe is het gesteld met individuele identificaties bij deze groep en welke rol speelt stereotypering daarin?

3.1 De bewoners van Klein Belém

Door de grote hoeveelheid Brazilianen in Suriname (rond 20.000) is het belangrijk om de groep van binnenuit te bestuderen. Het is onmogelijk om over ‘de Brazilianen’ te spreken. De vraag is hoe deze bevolkingsgroep is opgebouwd. Zijn er verschillende groepen te onderscheiden? Wat voor invloed hebben de zogenaamde verschillende groepen op het identificatieniveau? Eén van mijn informanten woont al 20 jaar in Suriname. Hij voelt zich nog steeds Braziliaan en niet Surinamer. Daarentegen voelt hij zich niet verbonden met alle Brazilianen in Paramaribo. Dit laat zien dat identificatie op individueel niveau kan verschillen waardoor er niet gegeneraliseerd kan worden (Larrain 2000). Naar aanleiding van de observaties die ik heb gedaan en met de hulp van mijn informanten heb ik de volgende groepen kunnen onderscheiden: goudzoekers, prostituees, kleine ondernemers, rovers, werknemers van de Braziliaanse ambassade en ingezetenen. Counselor Neves stelt dat het niet per se verschillende groepen zijn. *‘Ik werk bij de ambassade, ik heb een chauffeur nodig en iemand die mijn huis schoonhoudt. Zo is het ook bij de goudzoekers. De andere ‘groepen’ bewegen zich rondom de goudzoekers. Ze verzorgen producten, bieden service aan en handel. Een goudzoeker gaat dan liever naar iemand die Portugees spreekt.’* Wat hij hier duidelijk wil maken is dat de goudzoekers de basis zijn van bijna alle Braziliaanse activiteiten die er plaats vinden in Suriname. Volgens Neves zijn deze groepen de link tussen de goudzoekers en de Surinaamse samenleving. Erikson (2007:1061) heeft het over Gesellschaft en Gemeinschaft als het gaat om integratie. Gesellschaft heeft betrekking op de samenleving en Gemeinschaft op de gemeenschap. Deze twee kunnen afzonderlijk van elkaar van toepassing zijn in een samenleving. In dit onderzoek komt naar voren dat Brazilianen veelal met Brazilianen omgaan, bij Braziliaanse winkels kopen etc. Daarnaast zijn er wel contacten tussen de verschillende groepen maar het overgrote deel gaat in hoofdzaak met Brazilianen om. Dit laat

zien dat ze banden hebben met de (Braziliaanse) gemeenschap maar niet per se met de samenleving waarin ze wonen.

Vanaf midden jaren '90 zijn er steeds meer Braziliaanse goudzoekers naar Suriname gekomen. Ze komen veelal uit goudzoekerdorpjes in noord Brazilië. Fabricio stelt dat deze goudzoekers anders zijn dan andere Brazilianen. *'Goudzoekers hebben een eigen stem, een eigen cultuur en een eigen manier van denken'*. Ze dragen vaak slippers, een korte broek en een hempje. Daarnaast vertelt hij dat dit niet per se kleding van goudzoekers is maar dat dit ook veel te zien is in Belém, Brazilië. Ze zijn vaak agressiever, niet geschoold en praten met 'accent'. Hun handen en voeten zijn ruwer geworden ten gevolge van het werken in de goudindustrie. Vaak staan ze hele dagen in het water. *'Als ze over jouw arm zouden aaien zijn er allemaal vellen af'* vertelt Fabricio overtuigend. Overigens zijn het wel erg harde werkers. Ze maken lange dagen en werken soms dagen achter elkaar door. Als ze veel verdienen geven ze het uit aan drank, vrouwen of aan mooie spullen. Een spreekwoord dat veel goudzoekers gebruiken luidt: *'Eu penso no dia de hoje, amanhã so deus sabe.'*⁴ Fabricio legt mij uit dat ze niks plannen. Dat ze geld uitlenen aan mensen die het nodig hebben ook al zijn ze anderen nog geld verschuldigd. Als het geld weer op is, gaan ze weer naar het bos. Doordat ze veel uitgeven in Suriname zelf zijn ze goed voor de economie, dit zal in hoofdstuk vijf verder aan bod komen. De waarde van één gram goud is 30U\$A dollar. Over deze groep wordt vaak gesproken als 'de illegalen'. Counselor Neves stelt *'Illegality isn't the word it is lack of documents. If the guy enters the country without papers we don't treat him as illegal because he is just missing of documents. So, not a crime.'* Hij legt ook uit dat Brazilianen afspraken hadden met de 'Granman'⁵ over het goud zoeken. De Braziliaanse goudzoekers betaalden tax aan de granman en dan ontstonden er verder geen problemen. Het grote punt is dat de Surinaamse regering nu over het goud wil beschikken. Eén van de grote problemen op dit moment is dat de regering geen duidelijk lijn trekt. Wat is legaal en wat is illegaal? Dit is het gevolg van een regering die uitsluitend interesse heeft in het goud. Het feit is alleen dat er drie verschillende meningen zijn binnen de regering over het goud zoeken: de eerste groep heeft interesse in het goud en wil de tax aan de regering uit laten betalen. Een ander deel van de regering wil niks van het goud zoeken in het bos weten. Een derde groep wil dat alle Brazilianen het land uitgaan en dat alleen Marrons goud mogen zoeken. *'The government is*

---

⁴ Vertaling: Ik denk aan de dag van vandaag, morgen weet God het.

⁵ Granman is de aanduiding die de Marrons in Suriname gebruiken voor de hoogste gezagdrager van hun etnische gemeenschap.

*not a block, they have a lot of interest.*⁶ Het feit dat de regering geen duidelijke regels stelt, zorgt voor onduidelijkheid. Hierdoor worden de Brazilianen vaak als illegaal aangezien, terwijl ze in feite niet illegaal goud zoeken.

Naast deze grote groep goudzoekers is er een stroom van Braziliaanse prostituees. Prostituees komen vaak Suriname binnen via nachtclubs. Deze clubs betalen hun ticket voor bijvoorbeeld 450U\$A, hiervoor moeten ze dan voor 1000U\$A terugwerken. Dat houdt in dat de eigenaar van de club en winst maakt op het ticket, maar ook winst maakt op het verblijf wat ze moeten aflossen. Voor alles wat ze 'fout' doen geldt een boete. De Braziliaanse vrouwen komen hier makkelijk aan het werk en hebben ook het 'goudvirus'. Ze horen dat er goed te verdienen valt met het werk wat ze doen, zeker als de goudzoekers veel goud gevonden hebben. Fabricio stelt: *'Sommige eigenaren houden de paspoorten vast om ze te dwingen bij hen te blijven. Dit is illegaal maar het gebeurt wel. Op het moment dat de vrouwen afgelost hebben zouden ze namelijk kunnen vertrekken.'* Veel vrouwen werken ook in het bos. *'Als ik één maand in het binnenland werk verdien ik 3000U\$A dollar.'*⁷ Als je een dame reserveert voor een avond kost dit 10 gram goud. Neves zegt hierover: *'Ze zijn als het ware ook goudzoekers op een iets andere wijze'*. Deze twee groepen, de goudzoekers en de prostituees, hebben een wisselend bestaan. Zij verblijven niet uitsluitend in Klein Belém, maar zijn hier wel regelmatig te vinden.

Een andere kleine groep die in aantal toeneemt zijn de kleine ondernemers die met name bestaat uit vrouwen. Denk bijvoorbeeld aan vrouwen die kleren verkopen die Braziliaanse vrouwen graag dragen. In Brazilië konden ze deze kleren voor geen goud kopen. Maar nu werken ze en hebben ze geld en kopen met dat geld mooie kleren. Er zijn ook verschillende winkels die dure kleding uit Brazilië verkopen, deze zijn met name te vinden in de Anamoestraat in Klein Belém. De kleren zijn van goede kwaliteit maar er wordt ook kleding verkocht onder vrienden. *'Zo van ik heb kleren bij je vrouw gebracht misschien heeft ze zin om te kopen'*⁸. Er zijn ook verschillende vrouwen die een eigen winkeltje of restaurant hebben. Gina's is een voorbeeld hiervan. Dit is één van de weinige Braziliaanse ondernemingen die zich niet in Klein Belém bevindt. Hier kan men terecht voor heerlijk Braziliaans eten. Ook zijn er verschillende beauty salons waar veel vrouwelijke ondernemers te vinden zijn. Daarnaast worden er ook accessoires voor het binnenland verkocht en is er een Braziliaanse bakker: Petisco.

---

⁶ Interview Counselor Neves: 08 april 2010

⁷ Informeel gesprek anoniem: 06 april 2010

⁸ Interview Saulin: 09 februari 2010

Er is een groep Brazilianen waar zelfs de boslandcreolen bang voor zijn en deze wordt gekend als de rovers. Ze kennen het bos goed, net als de indianen. De rovers bestaan vaak uit een groepje van bijvoorbeeld vijf mensen. Drie mannen en twee vrouwen. Als goudzoekers te veel gedronken hebben, scheppen ze op over hoeveel geld/goud ze hebben. De vrouwen geven dit door aan de mannen en ze maken een plan om hem te beroven op de weg richting Paramaribo. Dit is slechts een voorbeeld, de rovers werken op allerlei manieren. Ze werken vaak aan de hand van boomstammen die ze op de weg leggen, auto's moeten dan stoppen en vervolgens beroven nemen ze de auto mee en laten de inzittende(n) achter. Fabricio zegt over deze rovers: *'Boslandcreolen gaan niet tot het uiterste, Braziliaanse criminelen hebben meer durf'*. Niemand durft te zeggen of deze groep op dit moment ook actief is. Rodrigues beaamt dit en zegt: *'Twee jaar terug zijn er een aantal van deze rovers opgepakt. Nu hoor ik er gelukkig niet zoveel meer over.'*

De Braziliaanse ambassade heeft hoogopgeleide mensen in dienst. Dit is een hele andere lichte Brazilianen dan de laagopgeleiden die we in Klein Belém vinden. Er komen hier elke dag Brazilianen voor informatie. Ook moet de ambassade rapporteren naar Brazilië en bezoeken afleggen in de gevangenis. De ambassade is goed op de hoogte van de situatie in Suriname. Ze proberen met de regering een plan op te stellen. Het probleem is dat de regering zelf behoorlijk verdeeld is over een plan omtrent goud zoeken (zie hoofdstuk vijf). *'We proberen een bilateraal kanaal op te zetten om discussies te hebben en regels op te stellen'*.⁹ Tenslotte is er een kleine groep ingezeten Brazilianen. Hieronder versta ik de Brazilianen die met een Surinamer getrouwd zijn of als kind hier zijn gekomen en nu een Surinaams paspoort in bezit hebben. Fabricio en Rodrigues zijn hier voorbeelden van. Ze zijn allebei via hun moeder in Suriname gekomen en zijn in Paramaribo naar school geweest.

3.2 Alle Brazilianen zijn hetzelfde

Als we het over identificatie hebben is het onmogelijk om te generaliseren. De meeste recente Brazilianen in Suriname voelen zich uitzonderlijk Braziliaan. Deze gaan alleen om met Brazilianen, spreken nagenoeg alleen Portugees en blijven in eigen kring. Daarentegen geldt dat als ik drie informanten naast elkaar zet, ik de volgende antwoorden kreeg. Alle drie zijn ze in Suriname naar school geweest, spreken Nederlands en zijn met hun moeder in Suriname gekomen. Fabricio, die hier al 20 jaar woont, voelt zich echt Braziliaan. *'Ik ben trots dat ik een Braziliaan ben'*. Rodrigues woont hier ook 20 jaar en voelt zich half Surinamer en half

---

⁹ Interview Counselor Neves: 08 april 2010

Braziliaan. *‘Misschien één procent meer Braziliaan want ik deed met straatvoetbal altijd met de Brazilianen mee.’* Tenslotte voelt Hellen, zij woont hier 14 jaar, zich een echte Surinamer. *‘Het enige Braziliaans aan mij is mijn uitgaansgedrag.’* Dit zijn de voorbeelden van wat Larrain 2000 identificatie op individueel niveau noemt. Bij welke groep ze zich thuis voelen is een eigen keuze. Sommige informanten voelen zich niet verbonden met de Brazilianen in Suriname maar wel met Brazilianen in Brazilië. Ze hebben tot op zekere hoogte een eigen secundaire identificatie met de groep waar ze bij willen horen (Donk 2007:60). Het probleem waar vaak tegen aangelopen wordt is de stereotypering die wordt gegeven aan Brazilianen. Stereotypering speelt in Suriname een grote rol in het dagelijks leven. *‘Ze komen hier alleen voor het goud. Maar in Brazilië is er veel geweld dus dat is een groot probleem. Nu is het hier nog rustig maar als de overheid niks doet, komt ook dat volk over. Dan moeten we pas gaan oppassen. Het moet hier geen echt klein Brazilië worden.’*¹⁰ Dit is een typisch voorbeeld van wat Eriksen (2002:23) beschrijft als een vijandige vorm van stereotypering. Daarnaast spreekt hij over de Brazilianen als één homogene groep. De achterliggende gedachte van dit soort stereotypering is ontstaan omdat de Surinaamse bevolking zich bedreigt voelt. Eén van mijn vaste taxichauffeurs stelt: *‘De groep wordt zo groot, de regering moet ingrijpen anders wordt het hier net zo slecht als in Brazilië’.* Het feit dat de regering niet ingrijpt of duidelijke regels stelt aan het goud zoeken zorgt voor onduidelijkheid naar de samenleving. Silie (2002:21-42) stelt dat stereotypering, onbegrip en disrespect hier gevolgen van zijn. De vijf motieven voor stereotypering die Eriksen (2002:23-4) gebruikt zijn van toepassing in deze situatie. Met name het argument om grenzen te stellen aan de eigen groep is aanzienlijk te herkennen. Eén van mijn informanten vertelde: *‘De Brazilianen kleden zich ongelooflijk uitdagend, wij, Surinamers, doen dat niet. Wij zijn een beschaafd volk.’*

Counselor Neves ontkracht dit soort uitspraken: *‘Ik denk dat dit negatieve gevoel van de mensen komt die Brazilië niet kennen. Het enige wat ze weten van Brazilië is die arme goudzoeker die hij zes maanden terug heeft ontmoet. Dat is niet Brazilië, wel dan?’* De ambassade probeert informatie te verspreiden en organiseert verschillende activiteiten zodat zoveel mogelijk mensen een goed beeld over Brazilianen krijgen. Ze hebben zelfs een groep journalisten op sleeptouw genomen door Brazilië zodat deze zouden weten waar ze over schrijven als ze over Brazilië schrijven.

---

¹⁰ Informeel gesprek taxichauffeur: 24 februari 2010

3.3 Besluit

In dit hoofdstuk zijn de verschillende groepen Brazilianen in Suriname uiteengezet. Klein Belém is hierbij uitvoerig besproken. Er is gebleken dat deze Brazilianen een uiteenlopende minderheid zijn. Zoals Larrain (2000) beargumenteert hebben al deze Brazilianen hun individuele identificatie. Deze identificatie is van secundaire aard en dus construeerbaar (Donk 2007:60). Omdat veel Brazilianen zich niet identificeren met Suriname heeft dit gevolgen voor de manier hoe zij hun leven inrichten. In hoofdstuk vier en vijf zal ik uitgebreid ingaan op deze Braziliaanse levenswijze.

De uitspraak die counselor Neves doet is een gewaagde. De goudzoekers zijn volgens hem de reden waarom er zoveel Brazilianen in Suriname zijn. De vraag is of het wel waar is dat de Braziliaanse gemeenschap in Paramaribo om de goudzoekers draait. Als we naar bovengenoemde informanten kijken zien we dat ze door hun moeder in Suriname zijn gekomen. Deze moeders zijn in eerste instantie misschien naar Paramaribo gekomen omdat ze hoorden dat daar al Brazilianen waren. Deze moeders zijn echter niet naar Suriname gekomen vanwege de goudzoekers. Ze hadden elk hun eigen motief om te vertrekken uit Brazilië. Werkeloosheid, overpopulatie en een vrouwenoverschot kunnen migratie tot gevolg gehad hebben. In paragraaf 4.3 zal ik hier verder op in gaan. In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat de Braziliaanse bevolkingsgroep niet alleen maar uit goudzoekers bestaat. Het zijn de andere ‘groepen’ binnen deze bevolkingsgroep die een ware buurt creëren in Paramaribo. De vraag die volgt is hoe deze Brazilianen hun ‘thuis’ creëren in Paramaribo. In Suriname worden de Brazilianen met name vijandig aangekeken. In dit hoofdstuk heb ik willen laten zien dat niet alle Brazilianen hetzelfde zijn en dat het goed is om te communiceren met deze nieuwe minderheid voordat er negatieve uitlatingen worden gedaan.

4. Making a living

Culturele aspecten zijn van groot belang bij de ontwikkeling van identificaties. Met name individuele identificaties worden hierdoor gevormd (Larrain 2000). Daarnaast is behoud van eigen cultureel repertoire van grote invloed bij integratie in een nieuwe samenleving. In dit hoofdstuk schets ik hoe de Brazilianen in Suriname hun ‘thuis’ creëren aan de hand van culturele elementen. Tevens wordt er aandacht geschonken aan het vraagstuk of Suriname volgens hen thuis een thuis is geworden. De sociale aspecten van integratie laat ik in dit verband buiten beschouwing.

4.1 Braziliaanse cultuur

‘In Klein Belém voel ik me ‘thuis’. Op het moment dat ik halverwege de Tourtonnelaan loop, zie ik de Portugese borden aan de weg: Nova Schin, Beleza, Atacado, Transamerica etc. Het hoogtepunt van de wandeling door de buurt is Petisco. Heerlijk, de luchtjes van pao de queijo en brigadeiros komen je tegemoet. Het ruikt net als de keuken van mijn moeder vroeger.’¹¹

Er zijn twee culturele aspecten die ik in deze scriptie naar voren wil laten komen. Voeding en kleding zijn twee kenmerkende aspecten van de aanwezige Braziliaanse cultuur in Paramaribo. Muziek en inrichting van huizen zijn ook kenmerken van de Braziliaanse cultuur die je terug vindt in Paramaribo. Ik laat ze buiten beschouwing omdat ze minder nadrukkelijk aanwezig zijn.

Antropologisch onderzoek naar de meervoudige functie van voedsel stelt dat eten niet alleen een nuttige functie vervult maar ook een symbolische. Het zorgt namelijk voor fysieke voldoening. De keuze van voeding laat ook iets zien over de culturele achtergrond. Wilk (1999:244) stelt dat eten een bijdrage levert aan identificatievorming op individueel niveau maar zeker ook op collectief niveau. Hij stelt dat juist door de globalisering van de wereld de mensen teruggrijpen naar vaste ‘authentieke’ patronen, zoals eten. Het eten wat de Brazilianen nuttigen is typisch Braziliaans. Dit houdt in dat er veel vlees en vis gegeten wordt. Belém, de plaats waar veel migranten vandaan komen, is een echte vissersplaats. In restaurants komt dit gegeven nadrukkelijk naar voren op de menukaart. Dit was ook te zien tijdens het carnaval waarbij op de barbecue veel vlees en vis werd gebruikt. Overal waar ik geobserveerd heb, in de wijk, op verjaardagen en zelfs bij mensen thuis: er werd gebarbecued met veel vlees en vis. Bruine bonen zijn, aldus mijn informanten, ook typisch Braziliaans: ‘ze

---

¹¹ Interview Enusia: 22 april 2010

*vullen goed en smaken lekker*¹². Eén van mijn informanten vertelde dat de meesten Brazilianen uit het noorden komen waar veel armoede heerst. Hierdoor kunnen we beter spreken van bruine bonen als typisch iets wat met armoede moet worden geassocieerd. Het gaat hier dus niet om iets typisch Braziliaans. De drie voedingsmiddelen die het belangrijkste zijn om de dag door te komen zijn bruine bonen, rijst en kwak¹³ (farinho). Surinamers eten ook wel bruine bonen maar het verschil met Brazilianen is dat Brazilianen noodgedwongen vrijwel elke dag bruine bonen aten. Het gebruik van bruine bonen door Brazilianen in Suriname is dus veel meer het teruggrijpen naar de levenswijze die voortkomt uit de armoede die ze in Brazilië hebben ervaren. De drie bovengenoemde voedingsmiddelen zijn ook de belangrijkste voedingsmiddelen die Braziliaanse goudzoekers meenemen naar het binnenland. Andere voedingsmiddelen kunnen daar gemist worden maar als deze drie op zijn moeten ze terug naar de stad. In Suriname met alle bevolkingsgroepen, prefereert elke bevolkingsgroep de ‘eigen’ voedingsmiddelen. Iedere groep heeft zo zijn eigen restaurantjes met eigen specialiteiten. Ook de Brazilianen hebben een aantal restaurantjes.

Het is onmogelijk om te generaliseren als het gaat om kleding van Brazilianen of Surinamers omdat er geen vaste maatstaven bestaan ten aanzien van kleding. Om toch een beeld te schetsen: Braziliaanse vrouwen hebben korte rokjes, hoge hakken, blote buiken, geblondeerde, lange los gestijlde haren en de meesten van hen een lichte(re) huid. De belangrijkste reden dat de vrouwen zich zo kleden heeft mogelijk veel te maken met het *machismo*¹⁴ wat een belangrijke factor in Brazilië is (Sanabria 2007:420). Rodrigues vertelt: *‘Vrouwen zijn in Brazilië heel erg veel met het uiterlijk bezig, nagels lakken en mooie kleren etc. Er is in Brazilië een groot overschot aan vrouwen 1:20 dus de concurrentie is ontzettend groot. Fabricio beaamt dit en voegt daar het volgende aan toe: Als een man met een andere vrouw praat en zegt dat hij vrijgezel is, wordt de vrouw boos op de andere vrouw en niet op de man. Als ze boos wordt op de man raakt ze hem sowieso kwijt. Vrouwen geven in Brazilië heel veel aandacht aan mannen en zijn ontzettend jaloers aangelegd.’* Omdat slechts twee informanten deze reden aangeven betekent het niet dat dit voor iedereen geldt. Het is mogelijk één van de verklaringen voor een bepaalde kledingkeuze. De kleding die de vrouwen dragen (jong en oud) is van Absoluta, Pitbull en/of Funhouse. De mannen van de eerste migratiegolf lopen voornamelijk in korte broeken of jeansbroeken met opdruk, met daarbij een shirt en slippers. De jongere generatie mannen loopt er verzorgd bij met lange broek en strak T-shirt

---

¹² Interview Fabricio: 02 maart 2010

¹³ Een koek gebakken van cassavemeel

¹⁴ Model dat mannelijkheid associeert met drinken, moed en liefde voor vrouwen.

of blouse. Larrain 2000 stelt dat materiële zaken ook een belangrijke rol spelen bij de constructie van iemands identiteit. Het, in dit geval, kunnen aanschaffen van kleding (dit geldt met name voor de vrouwen) maakt dat men respect krijgt van de andere leden van de bevolkingsgroep. Vrouwelijke kleding is een visitekaartje van de Braziliaanse identiteit. Deze kledingkeuze heeft een collectieve uitstraling naar de rest van de bevolkingsgroepen in Paramaribo.

Juist door migratie en globalisering in deze wereld denken veel mensen dat de wereld overall hetzelfde begint te worden, namelijk de wereld van Macdonalds of Disney World (Wilk 1999:244). Daar tegenover zien we juist dat aspecten als kleding en voeding meegaan met de migranten naar een nieuw land. In deze culturele elementen zien we hoe diep geworteld een identiteit kan zijn. Iemands identiteit kan veranderen en wordt mede geconstrueerd door de omgeving waarin je leeft. Kleding en voedsel laten zien dat er ook hele specifieke en blijvende elementen in identiteit zitten. Deze zijn vaak niet aan verandering onderhevig.

4.2 Relaties

Vestiging in een nieuw land gaat gepaard met andere culturele normen en waarden. Hoe ga je ermee om als je de lokale taal, in dit geval Nederlands of Sranan, niet spreekt? Relaties bestaan niet alleen uit communicatieve vaardigheden, maar ook uit onderlinge uitwisselingen van diensten. Deze paragraaf zal bespreken hoe Brazilianen tegen een taalbarrière aanlopen en welke relaties er zijn tussen Surinamers en Brazilianen.

4.2.1 Taal

Als er over cultuur gesproken wordt, komt het taalaspect al snel om de hoek kijken. Zoals we inmiddels weten heeft Suriname het Nederlands (en Sranan Tongo) als neutrale taal. Het grote probleem voor de Brazilianen in Suriname is dit gegeven. De meeste informanten die ik gesproken heb spreken voornamelijk Portugees, een klein beetje Engels en af en toe spreekt iemand Nederlands of Sranan Tongo. Het feit is dat de meerderheid van de Brazilianen uit de lagere sociale klasse komen, en dus weinig tot geen schoolopleiding hebben afgemaakt. Velen van hen kunnen dan ook niet lezen en schrijven. Dit betekent dat ze in het Portugees zijn opgevoed maar geen taalvaardigheid hebben aangeleerd. Hierdoor hebben ze een zogenaamde ‘*moeilijke tong*’¹⁵. Brazilianen bezitten dus niet het vermogen om taalvaardigheid aan te leren. Daarmee is taal niet alleen een etnische marker maar ook een ‘klasse’ marker. Het

---

¹⁵ Interview Saulin: 09 februari 2010

spreken van Sranan is volgens mijn informanten minder moeilijk te leren. De goudzoekers in het bos spreken vaak ook een aardig woordje Sranan. Toch zijn er verschillende Brazilianen die door de jaren heen Nederlands hebben geleerd. Dit zijn voornamelijk de jongeren die in Suriname op school zijn geweest. Deze taalbarrière is van grote invloed op de mate van interactie die de verschillende groepen onderling hebben.

4.2.2 Inter-etnische relaties

Door deze taalbarrière is er een beperkte mogelijkheid tot interactie met andere bevolkingsgroepen in Suriname. Het CCBS (Cultureel Centrum Brazilië-Suriname) is bezig met het promoten van de Portugese taal en de Braziliaanse cultuur in Suriname. Hiervoor zijn taalcurssussen ontwikkeld en in die cursussen leert men verschillen aspecten van de Braziliaanse cultuur. Er worden bijvoorbeeld dans- en muziekvoorstellingen georganiseerd. De laatste jaren doen veel Surinamers mee aan zo'n cursus. Het viel me op hoe veel Surinamers de Portugese taal beheersen, maar andersom niet. Zoals eerder vermeldt heeft dit te maken met het lagere opleidingsniveau van de Brazilianen en het feit dat Surinamers gewend zijn om meerdere talen te beheersen.

Opvallend is dat voornamelijk de Hindoestanen met de Brazilianen omgaan. Zij verhuren aan Brazilianen winkels, huizen en machines. Twee redenen zijn hiervoor aan te wijzen: ze zijn de grootste groep in Suriname en bezitten over het algemeen gesproken het meeste geld. Ook zijn Hindoestanen veel te vinden in de verschillende Braziliaanse clubs. De Braziliaanse dames in deze clubs zijn niet goedkoop en mannen met veel geld zijn dus de potentiële bezoekers van deze clubs. Een ander belangrijk element is dat Braziliaanse vrouwen wel huwen met Surinaamse mannen, maar dat dit andersom zelden gebeurt. Dit houdt in dat Braziliaanse vrouwen als het ware 'up' trouwen in de sociale ladder. Verschillende informanten geven de laaggeschoolde achtergrond van de Braziliaanse mannen als reden hiervoor op. Daarnaast zijn de Braziliaanse mannen ook vaak voor langere tijd in het bos waardoor er niet veel contact mogelijk is met Surinaamse vrouwen. Fabricio vertelt dat huwelijken van deze vrouwen niet altijd op basis van liefde worden gesloten. *'Voor de meeste vrouwen is de sociale zekerheid en het verkrijgen van een verblijfsvergunning de voornaamste reden, hoewel ze uiteindelijk wel spreken over liefde'*. Rebhun (1999) spreekt over liefde als een vorm van persoonlijke affectie, intimiteit en seksuele aantrekkingskracht. Daarnaast stelt ze dat liefde ook een manier kan zijn om je economische situatie vast te stellen door middel van respect, verplichtingen en/of financiële bijdragen. Ze spreekt over het uitschakelen van je

emoties bij deze laatste vorm. Overigens zegt ze dat als deze emoties uitgeschakeld zijn, ze later kunnen groeien tot die andere de vorm van liefde zoals beschreven door Rebhun. Is het mogelijk dat deze vorm van liefde te maken heeft met het feit dat er in Brazilië een vrouwenoverschot is? In Brazilië is de sociaaleconomische situatie van deze vrouwen niet zeker. In Suriname is ook een vrouwenoverschot, maar Surinaamse mannen vinden Braziliaanse vrouwen aantrekkelijk. Door met een Surinamer te trouwen hebben Braziliaanse vrouwen sociaaleconomisch zekerheid en daarmee een basis om een bestaan op te bouwen.

Daarnaast zie je in klein Belém dat veel Surinamers diensten verlenen aan Brazilianen: als taxichauffeur, tolk, verhuurder van huizen en panden of verhuurder van machines voor het binnenland. De informanten geven aan dat het contact met Hindoestanen, Javanen en ook Chinezen beter gaat dan met Indianen en Creolen. Hier zie je duidelijk naar voren komen wat een multiculturele samenleving inhoudt. Er is geen *mainstream* en bepaalde bevolkingsgroepen kunnen beter met elkaar omgaan dan met andere groepen maar leven desalniettemin toch naast elkaar.

Een gegeven is dat goudzoekers veel geld verdienen. Als het geld verdient is in het binnenland vertrekken de goudzoekers voor onbepaalde tijd weer naar Paramaribo. Er gaat een mythe dat goudzoekers veel van hun geld doorsluizen naar Brazilië. Counselor Neves stelt: *‘Most of their money they spent in Suriname. It is why the government don’t get so hard to them. They are good for the economy. They make this economy a little bit dynamic. They know that, the government knows that.’* Neves geeft aan dat dit juist de reden is waarom de regering geen strenge maatregelen treft tegen de goudzoekers. Veel van mijn informanten geven aan dat ze maandelijks bedragen naar huis sturen voor noodzakelijke levensbehoeften. Rodrigues vertelt dat hij regelmatig geld naar zijn dochter stuurt *‘dat is toch het minste wat ik voor haar kan doen, maar veel is het niet, het leven hier is ook duur’*. We spreken in dit verband over *remittances*¹⁶. In paragraaf 5.4 zal ik hier verder op ingaan. De Brazilianen leveren een groot aandeel in de Surinaamse economie. Er zijn winkels met goederen, hotels, pensions waar ze gebruik van maken. Dit zorgt voor inkomen voor heel veel Surinamers. Rodrigues zegt hierover: *‘Ze kopen hun spullen bij de plaatselijke winkels. Ook de taxibusiness gaat er meer dan verwacht op vooruit. Brazilianen willen vaak naar het binnenland en met name deze ritten zijn voor Surinaamse taxichauffeurs van belang voor hun inkomen. Surinamers leven van de inkomsten die ze verkrijgen door wat Brazilianen financieel in Suriname uitgeven’*.

---

¹⁶ Het terugsturen van geld naar familie/vrienden in het herkomstland.

Niet alleen het bovengenoemde CCBS wil de contacten tussen Brazilianen en Surinamers verbeteren. De Braziliaanse ambassade doet ook pogingen om de Braziliaanse cultuur op positieve manier naar voren te brengen. Counselor Neves stelt echter dat dit een langdurig proces is. Ze zijn bezig om een bilateraal netwerk op te richten zodat de goudzoekers legale papieren moeten bezitten en daardoor minder problemen hebben in het bos. Het probleem is, zoals eerder benoemd, dat de Surinaamse regering niet eensgezind is met betrekking tot het migratiebeleid. Het zou mogelijk kunnen zijn dat als er een oplossing komt voor de 'illegaliteit' dat de negatieve publiciteit over de Brazilianen ook grotendeels verdwijnt. Daarnaast zou de Braziliaanse ambassade in Suriname graag zien dat er Nederlandse taalcursussen zijn voor Brazilianen. *'We are searching for a way to make it possible in Surinam. Because of this special condition and the integration in Surinam. It's an idea but until now we couldn't implement it, yet'.¹⁷*

4.3 Een nieuw 'thuis'

Het grootste deel van de Braziliaanse gemeenschap komt naar Suriname vanwege om werk te zoeken. De meeste Brazilianen komen uit Pará of Maranhão, dat wil zeggen het noorden van Brazilië. Wat opvalt is dat er de laatste jaren ook veel jongeren naar Paramaribo komen. Het zijn vooral veel jonge vrouwen die op zoek zijn naar een beter bestaan. Eén van de vrouwen vertelde mij ook dat het in Suriname veel veiliger is dan in Brazilië en dat ze dus niet meer terug wil naar Brazilië. De informatie die verkregen wordt gaat vaak via familie en/of vrienden en zo ontstaat kettingmigratie. Olwig (2003: 792-793) stelt dat de nieuwe migrant vaak wordt opgevangen door familie en/of vrienden. Voor de Brazilianen die naar Paramaribo vertrekken geldt hetzelfde. Velen komen met het gegeven dat ze bij vrienden en/of familie kunnen wonen en dat deze ook voor werkgelegenheid kunnen zorgen.

Uit gesprekken kwam naar voren dat veel Brazilianen om de drie maanden voor een korte periode naar Brazilië Frans-Guyana of Guyana gaan om niet in de illegale sfeer te belanden. Dit doen ze omdat Brazilianen geen visum nodig hebben voor Suriname bij een maximaal verblijf van drie maanden. Haas (2008) beargumenteert in dit verband dat de *push-pull* theorie alleen maar kijkt naar de oorzaak van migratie. Hij stelt dat er meer gekeken moet worden naar processen die een rol kunnen spelen bij migratievraagstukken. Ambitie is een voorbeeld van een dergelijk proces. Kijkend vanuit processen gaat het dan bijvoorbeeld over veiligheid en overpopulatie van het land en niet alleen over migratie vanwege een beter loon.

---

¹⁷ Interview Counselor Neves: 08 april 2010

Overpopulatie omschrijft hij in relatie tot lokale arbeidsmogelijkheden. Welvaart in combinatie met betere educatie en de confrontatie met mensen die welvarender zijn, kunnen hier onderdeel van zijn. Daarentegen kan de *push-pull* theorie remigratie niet verklaren. Migratie gaat niet altijd om het weggaan naar een betere plek. Ambitie of de zoektocht naar een uitdaging kunnen ook een reden voor migratie zijn. *'Ik wil nu nog niet terug naar Brazilië. Ik vind mijn leven hier leuk. Ik ben hier om te werken. Misschien blijf ik nog zo 'n twee, drie jaar in Suriname of een ander land maar ik ga nog niet naar Brazilië terug. Ik houd van Brazilië maar vind andere culturen ook leuk. Uiteindelijk ga ik, zeker weten, wel terug naar Brazilië.'*¹⁸

Counselor Neves beargumenteert dat Suriname cultureel gezien niet zoveel verschilt van Brazilië. Hij vertelt dat Brazilië net als Suriname Afrikaanse en Europese immigranten heeft. Alleen in Brazilië zijn niet zoveel Hindoestanen en Javanen. Het grote culturele verschil is de andere taal. Dit laatste aspect kwam in de verschillende interviews uitdrukkelijk naar voren. Fabricio kwam hier als kleine jongen en ging gelijk naar de basisschool: *'Wanneer ga ik Nederlands spreken. Ik versta niemand, het is net of je tussen de chinezen gegooid wordt. Ik wil de dag weten dat ik Nederlands kan praten. Wat ben ik hier komen doen. Waarom heeft mijn moeder mij hierheen gebracht? Na een jaar was ik de beste van de klas. Ik vond het leven in Suriname in het begin wel leuk, ik sliep een half jaar in een hotel dus ik genoot'.* Hellen kwam ook op die leeftijd in Suriname en vertelt dat ze alles vreemd vond. Daarnaast moest ze in een paar maanden vloeiend Nederlands leren wat ze ontzettend moeilijk heeft gevonden. Rodrigues stelt dat Suriname beter is om te wonen dan Brazilië. Volgens hem zijn de regels in Suriname veel minder streng. Hij vindt dat er veel meer werk en minder criminaliteit in Suriname is. Veel Brazilianen die ik gesproken heb beamen dit en zeggen dat hier meer werkgelegenheid is en dat minder criminaliteit dan in Brazilië. Enusia is ook duidelijk over dit onderwerp maar wel met een andere kijk. *'Suriname is niet democratisch, één en al vriendjespolitiek. Ze mogen je of ze mogen je niet en het is duidelijk dat ze ons niet mogen. Ze hebben veel vooroordelen over ons. We hebben veel problemen met ze, kijk maar wat er in het binnenland gebeurt: Albina en Brownsweg. Dat weegt echter niet op tegen het veilige en goede bestaan hier.'*

Counselor Neves is er van overtuigd dat de Brazilianen een blijvende gemeenschap in Suriname zullen zijn. *'They will make a living here, because the situation in Brazil in the past was worse than this. I don't believe now the situation is like this. It's becoming better in*

---

¹⁸ Interview Enusia: 22 april 2010

Brazil. They left Brazil because of the decreasing economic situation, poverty and personal reasons. Not Brazil is worse, but their life in that situation in Brazil was worse than the life they have over here.’ Daarnaast stelt hij dat Braziliaanse goudzoekers hier een levensstandaard hebben opgebouwd die ze in Brazilië nooit zullen evenaren. Met hun inkomen kunnen ze een auto kopen en huizen laten bouwen. In Brazilië zouden de goudzoekers niet aan deze lucratieve arbeid kunnen komen en niet kunnen concurreren met andere arbeiders. Ook de Brazilianen die in Suriname opgeleid zijn kunnen in Suriname vanwege de matige concurrentie goed aan de slag. In Brazilië is de concurrentie zwaarder en is daarom de kans op werk kleiner. Deze redenen zorgen ervoor dat de Brazilianen zullen blijven in Suriname en blijven komen naar Suriname.

4.4 Transnationalisme

‘Ik heb met mijn ouderlijk huis dagelijks contact. Gewoon om even te horen hoe het met ze is en wat ze allemaal gedaan hebben. Ik ben zo blij dat ik met ze kan bellen of mailen, dat maakt het allemaal een stuk gemakkelijker.’ (Enusia: 22 april 2010)

De vorige paragraaf heeft laten zien dat de Brazilianen een blijvende minderheid in Suriname zijn geworden. In deze paragraaf wil ik uiteenzetten hoe deze gemeenschap hun banden met thuis vasthoudt en welke rol dat in hun dagelijks leven inneemt.

Uit bovenstaand citaat kunnen we opmaken dat door globalisering niet alleen mensen zich over de hele wereld verplaatsen maar ook dat communicatiemiddelen steeds beter en belangrijker zijn geworden voor alle mensen in hun dagelijks leven (Appadurai 2002). Enusia gaat ook één keer per jaar naar huis. Ook Hellen vertelt dat ze regelmatig contact heeft met haar oma die nog in Brazilië woont. Manoushka stelt dat het contact er niet alleen is om het contact maar heeft ook een functie ten behoeve van financiële ondersteuning van moeder en/of achtergebleven familie of kinderen. *‘Daarom sturen ze wel maandelijks geld terug. Dat heeft ook weer te maken met de klasse waaruit ze komen. Vaak de lagere klasse. Ze gaan op zoek naar beter en willen familie daarvan mee laten profiteren’.* Er is dus wel degelijk sprake van *remittances*. Ze zegt ook dat veel jonge vrouwen in Brazilië hun kinderen laten bij vrienden of kennissen als ze naar Suriname gaan en geld terugsturen wat ze in Suriname verdienen.

In Brazilië is tienerschap een groot probleem. De vaders voelen geen verantwoordelijkheid en gaan hun taken uit de weg. Om die reden komen tienermoeders vaak alleen voor de opvoeding te staan en moeten ze op zoek naar werk terwijl het kind opgroeit bij oma. Bij Hellen, Fabricio en Rodrigues is het zo gegaan. Alle drie zijn ze naar Suriname gekomen nadat hun moeder daar al enige tijd verbleef. Tevens zijn de moeders van dit drietal getrouwd (geweest) met een Surinaamse man. Gowricharn (2004: 13) beargumenteert dat na jaren verblijf in het vestigingsland de banden met het herkomstland minder zullen worden. Dit kan te maken hebben met interetnische huwelijken en/of overgekomen familieleden. Bij deze gemeenschap is hier echter geen sprake van. Velen hebben nog dagelijks of wekelijks contact met hun familie in Brazilië ook al zitten ze hier al tien of vijftien jaar. Saulin verklaart dit vanuit de gedachte dat Brazilianen hier niet op voorhand komen om zich definitief te vestigen, maar het onbewust wel doen na verloop van tijd. Ghorashi (2004) stelt dat migranten altijd gevoelens van tolerantie en loyaliteit blijven koesteren ten opzichte van het herkomstland. Enusia bevestigt dit en zegt: *'Ik wil heel graag terug naar Brazilië, alleen nu nog niet, maar het blijft mijn land'*.

4.5 Besluit

Uit dit hoofdstuk is gebleken dat in je dagelijkse activiteiten verschillende culturele aspecten zijn ingebed. Door het 'onbewust' vasthouden van deze aspecten straal je een stukje cultuur en dus identiteit uit naar andere mensen. De Brazilianen doen dit door middel van voedsel en kleding. Hieruit zou je kunnen concluderen dat een deel van de cultuur waarmee je bent opgegroeid onderdeel uitmaakt van je identiteit. Deze kleine culturele aspecten dragen een grote mate van culturele waarde uit naar de andere bevolkingsgroepen. De vraag is wat dit zegt over de bevolkingsgroep. Waarom houden ze vast aan deze culturele aspecten? Ten eerste zijn ze met deze culturele normen en waarden opgegroeid. Het is een stukje van jezelf waarnaar je in een onbekende omgeving naar teruggrijpt. Daarnaast is de taalbarrière van grote invloed op de interactie tussen de verschillende bevolkingsgroepen in Suriname. Omdat veel Surinamers de Braziliaanse taal spreken vordert de communicatie wel, maar het is ook vanzelfsprekend dat veel Brazilianen, die geen Nederlands spreken, vrijwel alleen maar met Brazilianen omgaan. Ook is er veel contact met het Braziliaanse 'thuis'. Deze aspecten zorgen ervoor dat ze hun eigen weg vinden en hun 'nieuwe thuis' creëren. De oorspronkelijke Braziliaanse cultuur is dus van grote invloed op de manier hoe de Brazilianen in Suriname verder leven. Hierdoor is het voor de Surinaamse bevolking moeilijk om zich te mengen in

deze migrantengroep. Het is van daarom groot belang dat de communicatie tussen de verschillende groepen wordt bevorderd, juist ook vanwege het feit dat de Braziliaanse gemeenschap zich steeds nadrukkelijker vestigt in Paramaribo.

5. Vamos a dançar¹⁹

Naast individuele identificatie (zie hoofdstuk vier) is er altijd sprake van een collectieve identiteit in de nieuwe samenleving. In het vorige hoofdstuk is al naar voren gekomen dat cultuur een belangrijke rol speelt bij het vasthouden of het creëren van je individuele identiteit (Larrain 2000). Dit hoofdstuk zal uiteenzetten dat het horen bij een groep, door gezamenlijke (culturele) activiteiten, een belangrijke bijdrage kan leveren aan deze collectieve identiteit. Carnaval, de rol van de media en de effecten van religie zullen behandeld worden om te laten zien hoe deze collectieve identiteit geconstrueerd wordt.

5.1 Braziliaanse feesten

*'In Suriname is mijn leven heel anders dan in Brazilië. Ik werk in een supermarkt waar veel Brazilianen konen, maar toch is het anders. Ik draag dezelfde kleren als in Brazilië, heb een leuke Braziliaanse man, eet dezelfde dingen maar het is geen Brazilië. Suriname is wel mijn nieuwe 'thuis' geworden, maar het zal nooit zo zijn als in Brazilië. Alleen doordeweeks in Perolla en één keer per jaar met carnaval dan ben ik even weer in Brazilië.'*²⁰

In mijn veldwerkperiode werd ik door mijn informanten veel uitgenodigd om naar feesten en bars te gaan. Brazilianen houden van feesten. Niet alleen in het weekend maar ook doordeweeks. *'Er zijn verschillende bars waar de Brazilianen naar toe gaan, maar Bar do Bigode en Perolla zijn de twee bekendste'* stelt Rodrigues. Daarnaast is het carnaval één van de hoogtepunten van het jaar. Helaas geven veel informanten aan dat carnaval niet meer is zoals het was. Tot voor enkele jaren reden de Braziliaanse wagens mee door de stad. Dit is afgeschaft. Het is niet helemaal duidelijk wat hier de reden van is. De één zegt vanwege de te 'blote' Braziliaanse dames en de ander geeft als reden op dat het te veel geregeld is. De Surinaamse carnavalsoptocht is een dag eerder dan die van de Brazilianen. Ze vieren dus allebei hun eigen carnaval. De Braziliaanse optocht was niet groot, ze feesten er niet minder om. Dit jaar zag ik twee Braziliaanse wagens waar jongeren 'op los gingen'. Er deden verschillende *blocos*²¹ mee. Het feit dat andere bevolkingsgroepen niet meededen liet zien dat de Brazilianen helemaal in hun eigen element waren. Het was in dit verband heel bijzonder dat ik uitgenodigd werd om op de Braziliaanse wagens deel te nemen aan de optocht. Toen

---

¹⁹ Vertaling: We gaan dansen.

²⁰ Anoniem 09 april 2010

²¹ Bands die bovenop de vrachtwagen spelen waar fans omheen dansen. In dit geval waren er geen bands maar wel verschillende groepen die hun eigen 'groep' hadden gecreëerd.

we terug kwamen bij ons startpunt stonden tientallen Braziliaanse en Surinaamse mensen ons op te wachten. De ‘afterparty’ was dan ook een groot succes en een mengelmoes van allerlei bevolkingsgroepen. Eén van de gasten vertelde mij: *‘de Brazilianen weten pas echt wat feesten is’*. Op de vraag waarom carnaval apart gevierd werd kreeg ik van Enusia het volgende antwoord: *‘Suriname is een gescheiden land. Alles is apart: Hindoestanen, Javanen, boslandcreolen etc. Carnaval is dus ook apart. Brazilianen vieren het apart net als de andere groepen’*.

Het, als Brazilianen, uitgaan is voor Brazilianen een belangrijke vorm van groepsidentiteit. Eén van de bezoekers over Perolla: *‘Als ik in Perolla ben, voel ik me weer een klein beetje in Brazilië’*. Als individu ervaar je door middel van het uitgaan iets van de ‘eigen’ Braziliaanse identiteit. Het gegeven dat je dit met andere Brazilianen samen doet, als groepsactiviteit, versterkt deze identificatie.

5.2 Deus é Amor

Een uur voordat de dienst begint zit ik in de kerk. In dat uur druppelen er steeds meer mensen naar binnen. Voordat de mensen plaatsnemen knielen ze en bidden tot God. De liederen worden gezongen in het Portugees dus meezingen is lastig. Na de eerste liederen worden er oproepen gedaan voor de gebeden. Het lijkt wel of de kerk precies inspeelt op de problemen die de Brazilianen in Suriname tegenkomen. Er wordt gebeden voor mensen die hun huis aan het bouwen zijn maar nog niet af kunnen bouwen vanwege financiële problemen. Daarna wordt er gebeden voor zieke mensen die zich in de bevolkingsgroep of in Brazilië bevinden. Rodrigues vertelt me dat er ook gebeden wordt voor Braziliaanse familieleden die niet de mogelijkheid hebben om naar Suriname te komen. Op dat moment vraag ik mezelf af: welke rol speelt de kerk in de Braziliaanse gemeenschap?²²

In Brazilië zijn er volksreligies maar het Christelijke geloof ook een belangrijke rol in het culturele en sociale leven (Theije 2007:153). Het is daarom interessant te kijken welke invulling religie over de grens krijgt. In Paramaribo is de Braziliaanse religiositeit vooral te herkennen aan de vele pinkstergemeentes en de aanwezigheid van katholieke priesters. In Paramaribo zijn er verschillende Braziliaanse gemeentes, bijvoorbeeld Deus é Amor. Dit is een pinkstergemeente. Opvallend is dat er verschillende Braziliaanse pinkstergemeentes zijn

---

²² Dagboek 02 april 2010

in Paramaribo. In deze gemeentes komen katholieke aspecten naar voren zoals het knielen voordat de dienst begint. Eén van de katholieke kerken aan de Schietbaanweg heeft ook Portugese diensten op de eerste en tweede zaterdag van de maand. De informanten vertellen mij dat ze in Brazilië niet vaak naar een pinkstergemeente gingen maar dat het hier niet uitmaakt welke vorm de dienst heeft en dat ze al erg blij zijn dat ze in Suriname naar de kerk kunnen. De katholieke priesters en de pastors van de pinkstergemeenten benoemen allemaal dat Brazilianen met veel problemen kampen en dat ze naar spiritualiteit verlangen (Theije 2007:165). De diensten die ik heb bijgewoond in Deus é Amor speelden erg goed op deze problemen in. Verschillende dagelijkse problemen worden aangehaald in de preek. Ziekte en armoede zijn ook een belangrijk thema in de gebeden. De kerk steunt mensen die in extreme situaties zitten zowel materieel en immaterieel waarmee de stelling van Theije (2007:160) wordt bevestigd dat de kerk een belangrijke bijdrage kan leveren aan de kwaliteit van het migrantenbestaan.

De vraag is of religiositeit kan bijdragen aan de sociaal-culturele integratie in de samenleving of dat dit integratie juist tegenhoudt. Als er een hoge mate van religieuze socialisatie en culturele transmissie binnen de kerk is kan dit leiden tot het vasthouden aan de eigen identiteit en het uitsluiten van anderen. Het contact met de samenleving zou dan niet bevorderd worden. Daarentegen kan het een minderheid ook een veilig gevoel geven, erkenning geven en een ‘thuis’ creëren. In dit onderzoek is al eerder naar voren gekomen dat de taalbarrière een belangrijke factor speelt bij de integratie van de Brazilianen in Suriname. Ook bij de kerkgang komt dit aan bod. Brazilianen zijn genoodzaakt om naar de Portugese diensten te gaan aangezien ze de andere diensten niet kunnen verstaan. Het gevolg van de diensten in het Portugees is dat deze kerken met name Braziliaans gericht zijn en deze dienst dus niet vanzelfsprekend toegankelijk is voor ‘de Nederlandssprekende Surinamer’. In de diensten van Deus é Amor zijn regelmatig boslandcreolen te vinden. Toen ik in deze dienst was is mij verteld dat deze contacten zijn ontstaan bij het goud zoeken in het bos. Deze boslandcreolen spreken geen Portugees en de dienst werd dan ook vertaald in het Sranan Tongo. *‘Er zijn wel vaker boslandcreolen, voor deze mensen wordt de dienst vertaald. We proberen het zo toegankelijk mogelijk te maken.’* Ook voor mij werd de dienst waar nodig vertaald. Olwig (2003:68) neemt het standpunt in dat de migrant gedwongen is om de eigen cultuur vast te houden. Dit houdt echter niet in dat Brazilianen in isolement leven. Juist uit het vertalen van de diensten blijkt dat ze wel degelijk open staan voor anderen, iedereen is welkom, alleen ook hier is de taal een nadelig issue.

5.3 Media

In Suriname heb je verschillende ‘etnisch gerelateerde’ televisie stations, bijvoorbeeld Garuda met voornamelijk Javaanstalige programma’s, Sky Tv met voornamelijk Sarnami en Hindi programma’s en SCTV met voornamelijk Chineestilige programma’s. Er is (nog) geen Braziliaans televisiestation. Sommige tv stations, zoals Apintie, zenden af en toe Portugeestilige programma’s uit. Tijdens deze programma’s wordt er ook Portugeestilige reclame gemaakt voor verschillende Surinaamse bedrijven. Veel van de Brazilianen volgen hun *telenovelas*²³ en kijken in Suriname voornamelijk naar de Braziliaanse televisie. Er zijn wel twee Braziliaanse radiostations: 100.1 fm en 93.1 fm. Op deze zenders wordt er ook reclame gemaakt, in het Portugees, voor Surinaamse bedrijven. Ik heb vernomen dat de meeste Brazilianen deze stations wel degelijk kennen en regelmatig naar luisteren. In Paramaribo zijn geen Braziliaanse kranten te verkrijgen. De reden hiervoor is het al eerder benoemde gegeven dat de meeste Brazilianen geschreven taal niet beheersen.

5.4 Besluit

Deze culturele elementen, carnaval, religie en media zorgen voor een grote mate van groepsgevoel en daarmee dus voor een collectieve identiteit. Het nadeel van deze collectieve activiteiten is dat stereotypes juist meer naar voren komen. Ze zijn echt een groep. Omdat ze vast houden aan deze culturele groepsevenementen is het veel moeilijker om te integreren in de nieuwe samenleving. Het zijn echter juist deze culturele elementen die de migranten een thuisgevoel geven. Het zijn deze elementen die de migranten een gevoel van verbondenheid en zekerheid geven in het vaak gevaarlijke en onzekere bestaan van een migrant. Het Braziliaanse uitgaansleven in Paramaribo, religie en media zorgen elk op hun eigen manier voor de constructie van een groepsidentiteit voor de Brazilianen.

---

²³ Televisiesoaps die razend populair zijn en een grote cultureel fenomeen vormen in Latijns-Amerika (Sanabria, 2007:339)

Hoofdstuk 6: Conclusie

Migratie is een veelbesproken fenomeen onder sociale wetenschappers. Suriname is een land wat al jaren lang te maken heeft met migratie uit allerlei gebieden. De samenleving van Suriname is echter veranderd door een nationalistisch gedachtegoed dat zich na de onafhankelijkheid in 1975 heeft ontwikkeld. Suriname is een multiculturele samenleving geworden. Dit betekent ook dat de verschillende bevolkingsgroepen een gemeenschappelijke factor hebben. Hoe integreren nieuwe bevolkingsgroepen in deze samenleving en hoe creëren zij een ‘thuis’. Mijn scriptie heeft tot doel gehad een antwoord te geven op de volgende vraag: *hoe reconstrueren Brazilianen in Suriname op cultureel en sociaal vlak ‘Brazilië’ en welke culturele en sociale aspecten van de Surinaamse samenleving incorporeren ze daarin?* Er zijn drie aspecten waarop gefocust is: behoud van eigen cultureel repertoire, sociale interactiepatronen en identificatieprocessen.

De wegblokkade bij Brownsweg op 31 maart 2010, die naar voren kwam in de inleiding, is een typisch voorbeeld van de weerstand tegen het grote aantal Braziliaanse migranten dat er is in Suriname. Het is ook een reactie op de Surinaamse regering die niet veel doet op het gebied van migratiebeleid. Het gaat in het krantenartikel over goudzoekers in het bos. Dit heeft echter ook zijn weerslag op de migranten die in de stad leven. Juist door deze negatieve berichtgeving en de besluiteloosheid van de regering is er geen duidelijk plan voor de goudzoekers. Hieraan ergert de Surinaamse bevolking zich en aan Brazilianen in het algemeen. Het feit is dat alle Brazilianen in Suriname te kampen hebben met stereotypering. Voordat een Braziliaan in Paramaribo aankomt heeft hij al een stempel op zijn hoofd gedrukt gekregen. In hoofdstuk vier is uitvoerig besproken welke verschillende groepen er aanwezig zijn in Suriname. Mijn scriptie laat zien dat de stellingen over de Braziliaanse bevolkingsgroep in Suriname niet altijd zonder meer voor waar aangenomen kunnen worden. Er heeft zich in Klein Belém een grote groep Brazilianen gevestigd. Dit aantal komt niet overeen met het aantal goudzoekers wat zich in Suriname vestigt. Andere oorzaken zoals werkloosheid, vrouwenoverschot en armoede maar ook positieve keuzes als ambitie of uitdaging liggen ten grondslag aan deze migratie. Overigens heeft deze scriptie niet tot doel gehad om te ontkrachten dat veel Brazilianen van het goud zoeken leven. Het voornaamste doel was om te kijken hoe Brazilianen een ‘thuis’ creëren in Suriname.

Er zijn verschillende factoren die ervoor zorgen dat Klein Belém een thuis is geworden voor Brazilianen. In hoofdstuk vijf hebben we kunnen zien hoe voedsel en kleding een

belangrijke bijdrage kan leveren aan het uitdragen van bepaalde culturele waarden. Uit mijn onderzoek is gebleken dat de taalbarrière één van de grootste problemen is voor de interactie tussen Surinamers en Brazilianen. Hierdoor is het bijna onvermijdelijk dat Brazilianen vooral met Brazilianen omgaan. Daarnaast is er een andere oorzaak waardoor Brazilianen geen behoefte hebben aan contacten met Surinamers. Uit de literatuur is gebleken dat transnationalisme een grote rol kan spelen in het leven van een migrant. Mijn onderzoek heeft dit bevestigd. Alle Brazilianen die ik gesproken heb, hebben contact met hun thuisfront in Brazilië. Hierdoor onderhouden ze hun sociale relaties en hebben ze misschien geen behoefte aan nieuwe sociale relaties. Door het behoud aan deze culturele waarden is de persoonlijke identificatie van Brazilianen met name op Brazilië gericht. Het is ook niet zo vreemd als iemand die alleen maar met Brazilianen omgaat zich nog steeds Braziliaan voelt, ook al woont hij of zij in Suriname. Identificatie speelt om deze reden een belangrijke rol bij de reconstructie van 'Brazilië' in Suriname. Omdat ze zich Braziliaan voelen, gedragen ze zich ook naar de maatstaven en de levenswijze die ze gewend waren in Brazilië.

De literatuurstudie naar identificatie wees erop dat identificaties construeerbaar zijn. Uit mijn onderzoek is gebleken dat Brazilianen juist teruggrijpen naar hun normen en waarden die ze in Brazilië kenden en zich daarmee identificeren. Ik heb in deze scriptie laten zien dat juist vanwege het feit dat migranten zich in een onbekende omgeving vestigen, ze juist vasthouden aan hun 'eigenlijke' culturele repertoire. Dat is een manier om overeind te blijven, om zekerheid te hebben, in een veranderende wereld om je heen. Uit mijn onderzoek is ook gebleken hoe belangrijk gezamenlijke culturele elementen zijn voor de constructie van een groepsidentiteit. Culturele elementen als voeding, kleding, carnaval, media en religie zorgen voor een veilige haven in de nieuwe omgeving voor de Brazilianen. Het nadeel van de laatste drie collectieve activiteiten is dat de Brazilianen niet uitgedaagd worden om in de Surinaamse samenleving op te gaan.

In mijn theoretisch kader is naar voren gekomen dat een minderheid in een samenleving op verschillende manieren kan integreren. In een multiculturele samenleving als Suriname zouden de Brazilianen niet veel problemen moeten hebben aangezien een multiculturele samenleving het behoud van culturele en etnische tradities stimuleert. Het probleem met de Brazilianen in Suriname is echter dat ze geen makkelijke toegang hebben tot de algemene cultuur. Het voornaamste probleem daarbij is de eerder besproken taalbarrière. Ik zou de Surinaamse regering dan ook willen aanraden om een Nederlandse taalcursus op te zetten voor Brazilianen, waarin ze ook een stuk geschiedenis van Suriname leren, tegen een

minimale vergoeding. Dit zou de integratie van de Brazilianen in Suriname ten goede komen. Daarnaast zou ik de Surinaamse regering willen aanraden om samen te gaan werken met de Braziliaanse ambassade bij het opzetten van een bilateraal netwerk op te zetten. Hiermee kunnen veel onenigheden in het binnenland verholpen worden waardoor er een duidelijker beeld in Suriname ontstaat over de Brazilianen. Niet alle Brazilianen in Suriname zijn goudzoekers. Naar mijn idee dienen er gezamenlijke activiteiten te worden georganiseerd. Daarmee ontstaat begrip in de samenleving naar elkaar en kan de vijandige stereotypering overgaan in een 'joking' of vriendschappelijke stereotypering. Hierdoor zou de Braziliaanse bevolkingsgroep beter opgenomen kunnen worden: een nieuw gekleurd vakje in het mozaïekwerk, de multiculturele samenleving van Suriname.

Referenties

Appadurai, A.

2002 'Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy.' In: Inda, J.X. & Rosaldo, R. (eds) *The Anthropology of Globalization: a Reader*. Oxford: Blackwell Publishing.

Barth, F.

1969 *Ethnic Groups and Boundaries. The social organisation of cultural difference.* Oslo: Universiteitsforlaget, pp 11-32. Amsterdam: Het Spinhuis.

Bauman, G.

1999 *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and religious Identities.* New York: Routledge.

Bijnaar A.

2007 Paramaribo, The City! Nieuwkomers; Sociale en etnische dimensies in de hoofdstad. *OSO. Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caraïbisch Gebied*, 26,1.

Boeije, Hennie.

2005. *Analyseren in kwalitatief onderzoek; denken en doen.* Boom onderwijs.

Brana-Shute,G.

1995 'Suriname: The Nation Against the State.'

Dagevos, J.

2005 'Minderheden, armoede en sociaal-culturele integratie'. *Migrantenstudies* 21, 3, 135-154.

Donk W. e.a.

2007 WRR-rapport: Identificatie met Nederland. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Eriksen, Thomas Hylland

2002 *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

2007 'Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions.' *Ethnic and Racial Studies* 30, 6, 1055-1069

Ghorashi, H.

2003 *'Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in the Netherlands and United States.'* New York: Nova Science Publishers, Inc.

Goffman, E.

1969 *The presentation of self in everyday life*, London: Allan Lane.

Gowricham, R.

2001 'Sociale cohesie in een plurale samenleving.' *OSO Tijdschrift voor Surinamistiek* 20,1: 70-81.

2004 'Duurzaamheid van het transnationalisme: De tweede generatie Hindoestanen in Nederland.' *Migrantenstudies* 20, 4: 252-268.

Haas, Hein de

2008 'Migration and Development: A theoretical perspective.' University of Oxford. International Migration Institute. Working Papers: Paper 9.

Helman, A.

1977 *'Cultureel mozaïek van Suriname: bijdrage tot onderling begrip.'* Zutphen: de Walburg Pers.

Kottak, C. P.

2006 *Cultural Anthropology*. New York: McGraw-Hill.

Larrain, J.

2000 *Identity and Modernity in Latin America*. Cambridge: Polity Press.

Lier, R.A.J. Van

1971 *Frontier Society. A social analysis of the history of Surinam*, Nijhoff, Den Haag.

Olwig, K. F.

2003 'Transnational Socio-cultural Systems and Ethnographic Research: Views from an Extended Field Site.' *International Migration Review*. 37, 3, 787-811

Oostindië, G.J.

2006 *Latin American and Caribbean Ethnic Studies*, 'The study of Ethnicity in the Dutch Caribbean' Routledge: Taylor & Francis Ltd: Vol.1, No. 2. pp 215-230.

Rebhun, L.A.

1999 *The Heart Is Unknown Country*. Love in the changing Economy of Northeast Brazil. Stanford, California: Stanford University Press.

Ruano-Borbalan, J.C.

2004 'La construction d'identité' in *Identités, l'individu, le groupe, la société*, Auxerre: Editions Sciences Humaines, Presses Universitaires de France.

Sanabria, H.

2007 *The Anthropology of Latin America and the Caribbean*. Boston, New York etc. Pearson.

Schuster, J.

2009 'De mythe van de perfect geïntegreerde Suriname.' *OSO*. Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caribische Gebied, 28, 1, 104-121.

Silié, R, Segura, C. and Doré Cabral, C.

2002 *La nueva inmigración haitiana*. FLACSO: Santo Domingo, República Dominicana.

Smith, M.G.

1965 *The Plural Society in the British West Indies*. Berkeley: University of California Press.

Stone, T.

1964 'An Approach to the Comparative Study of Social Integration.' *American Anthropologist* 66, 805-821.

St-Hilaire, A.

2001 *Ethnic and Racial Studies*, 'Ethnicity, assimilation and nation in plural Suriname'. Taylor & Francis Ltd: Vol. 24, No. 6. pp 998-1019.

Theije, M. de

2007 'De Brazilianen stelen al ons goud!' Braziliaanse migranten in stad en binnenland. *OSO, Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caribische Gebied*, 26, 1, 81-99.

Theije, M. de; Heemskerk, M.

2009 'Moving Frontiers in the Amazon: Brazilian Small-Scale Gold Miners in Suriname.' *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 87, 5-25.

Zandgrond, F.

2010 'Brownsweg in stelling tegen Braziliaanse kolonie.' *De Ware Tijd*, 31 maart.

Zuurbier, P.H.

2007 Afstand zonder afscheid: Transnationale elementen in levensverhalen van Afro-Surinaamse remigrantenvrouwen. *OSO. Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caribische Gebied*, 26,1, 123-139.

Wilk, Richard R.

1999 'Real Belizean Food': Building Local Identity in the Transnational Caribbean. *American Anthropologist*, New Series, 101,2, 244-255.

Websites:

<http://zuidamerika.nl/webinclude/specific/zuidamerika/countries/sr/placing.png>

<http://maps.google.nl/maps>

Bijlage 1: Samenvatting

Deze thesis beschrijft hoe een minderheid een ‘thuis’ creëert in een multiculturele samenleving. Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de multiculturele samenleving van Suriname. Dit onderzoek heeft zich gericht op de Brazilianen in Suriname die de afgelopen twintig jaar uitgegroeid zijn tot een bevolkingsgroep van minimaal 20.000 migranten. De buurt Klein Belém in Paramaribo is het middelpunt van dit onderzoek geweest. De vraag die aan dit onderzoek ten grondslag ligt luidt: *hoe reconstrueren Brazilianen in Suriname op cultureel en sociaal vlak ‘Brazilië’ en welke culturele en sociale aspecten van de Surinaamse samenleving incorporeren ze daarin?* De onderzoeksresultaten zijn verkregen met behulp van verschillende methodieken: observatie, informele gesprekken en diepte-interviews.

De Braziliaanse bevolkingsgroep heeft in Suriname veel te kampen met stereotypering. Dit is het gevolg van het ontbreken van migratiebeleid door de Surinaamse regering en de voortdurend negatieve publiciteit over de Braziliaanse goudzoekers in het bos. Ook in de literatuur wordt voornamelijk gesproken over goudzoekers die zich in Suriname bevinden. In deze scriptie wordt aangetoond dat er niet alleen Braziliaanse goudzoekers in Suriname zijn, maar dat een aanzienlijk grotere Braziliaanse bevolkingsgroep permanent gevestigd is in een buurt in Paramaribo-noord: Klein Belém. In deze buurt zijn talloze Braziliaans gerichte ondernemingen en wonen voornamelijk Brazilianen. De vraag is hoe deze mensen een thuis creëren.

Uit literatuurstudies weten we dat behoud van eigen cultureel repertoire, identificatieprocessen en interactiepatronen een belangrijk rol spelen bij de integratie in een nieuwe samenleving. Mijn onderzoek heeft zich op deze drie aspecten gericht. Het behoud van eigen cultureel repertoire komt naar voren omdat de Brazilianen juist in hun nieuwe omgeving in Suriname door middel van eigen culturele aspecten de Braziliaanse waarden uitdragen. Voedsel en kleding spelen hierbij een grote rol. Identificatieprocessen zijn aan deze eigen culturele aspecten verbonden. Het grote probleem in de Surinaamse situatie is dat de Brazilianen de Nederlandse taal niet beheersen en dus tegen een taalbarrière aanlopen. Hierdoor zoeken Brazilianen min of meer noodgedwongen contact met andere Brazilianen. Vanwege dit gegeven gaan Brazilianen dus veelal met Brazilianen om en kunnen ze hun normen en waarden die ze in Brazilië kenden blijven toepassen. Daarnaast houden de Brazilianen veel contact met het thuisfront in Brazilië. Door deze aspecten voelen de Brazilianen in Suriname zich over het algemeen nog steeds Braziliaan. Hun groepsidentiteit wordt gevormd door drie belangrijke kernpunten in de buurt. Het betreft religie, media en

carnaval (en het uitgaansleven). Deze zijn van groot belang bij het vormgeven van de Braziliaanse groepsidentiteit. Deze groepsidentiteit zorgt ervoor dat de groep zich toch thuis voelt in de nieuwe samenleving zonder dat ze volledig deel uitmaakt van deze samenleving.

Dit onderzoek heeft uitgewezen dat het belangrijk is dat de Surinaamse regering meer duidelijkheid scheidt over de Brazilianen naar de Surinaamse samenleving. Deze scriptie onderbouwt ook hoe belangrijk het is om te kijken naar elke migrantengroep op zich. Het is niet vanzelfsprekend dat in een multiculturele samenleving waarin we ook spreken van behoud van eigen cultuur je makkelijk integreert. De gemeenschappelijke factoren van een multiculturele samenleving moeten toegankelijk zijn voor elke migrantengroep. De Surinaamse regering heeft een belangrijke taak om dit te faciliteren. Dan kunnen de verhoudingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen beter worden en dat zal de integratie van de Brazilianen in Suriname ten goede komen.

Bijlage 2: Reflectieverslag en veldwerkfoto

Met een mooi onderzoeksplan en vol vertrouwen stapte ik het vliegtuig in naar Suriname. Eenmaal aangekomen in ons appartementje voelde dit meteen als een thuis. We zaten in een prima wijk, de mensen daar noemen het de *ghetto* van Paramaribo, ik heb daar niets van gemerkt. Ik leefde tussen de Surinaamse bevolking met weinig andere Nederlanders om mij heen. De eerste week had ik gelijk al een interview staan met Manoushka, een sociologe, die ook onderzoek heeft gedaan naar de Brazilianen. Vol goede moed ging ik naar haar toe. Dit interview is mijn rode draad geweest voor het vervolg van mijn onderzoek. In dat interview heeft ze me de nodige informatie gegeven over de Braziliaanse wijk in Paramaribo. Ik wist daarna precies waar ik moest zijn: Klein Belém.

Het klinkt ogenschijnlijk makkelijk als je weet waar de informanten zich bevinden. Op de fiets, met kaart en al, kwam ik aan in de buurt Na een rondje gelopen te hebben in de wijk wist ik me geen houding meer te geven. Ik had het gevoel alsof iedereen me aanstaarde. In de colleges was het overigens al voorspeld hoe moeilijk het zou zijn: *hanging around*. Eenmaal uitgenodigd door Henny in Bar do Bigode kreeg ik de smaak van het rondhangen te pakken. In de loop van de tijd kende ik in de buurt alle plekje's en kocht ik regelmatig boodschappen in de winkels. Ik heb heel veel tijd in de buurt doorgebracht en kreeg het participierend observeren steeds beter onder de knie.

Wat mij tegengevallen is in mijn onderzoek is de grote taalbarrière. Vooraf aan mijn onderzoek had ik vernomen dat de meeste Brazilianen in ieder geval enigszins Sranan Tongo konden spreken. Helaas was dit niet het geval en was dit vooral in het begin voor mij een knelpunt. Eenmaal in het circuit heb ik veel mensen gesproken die een klein beetje Engels of zelfs Nederlands spraken. Met mijn Spaanstalige kennis van de middelbare school kon ik op het laatst een klein informeel gesprek voeren in het Portugees en vooral het verstaan van de gesprekken ging mij aardig af. Toch zal ik in een volgend onderzoek beter uitzoeken welke talen er gesproken worden en mij hier beter op voorbereiden. Daarnaast heb ik veel moeite gehad met het realiseren van de interviews. Het afspraken maken lukte goed, maar ik heb vele uren moeten wachten. Er zijn zelfs interviews niet doorgegaan omdat mijn informant niet kwam opdagen waarvan ik de volgende dag pas op de hoogte werd gesteld. Ik had de indruk dat mijn informanten dat de gewoonste zaak van de wereld vonden. Overigens was het ook zo

dat als ik zelf een keer kort van te voren een afspraak wilde verzetten dit nooit een probleem opleverde. In een volgend onderzoek zal ik mijn afspraken wat duidelijker proberen vast te leggen om ook mijn eigen tijdsplanning beter te kunnen bewaken.

Wat mij bijzonder is opgevallen is de gastvrijheid en de bereidheid van mensen om te praten. Ik werd hoe meer en meer uitgenodigd voor feesten, etentjes, verjaardagen en zelfs werd ik gevraagd om mee te doen met het carnaval. Dat laatste was voor mijn onderzoek een grote doorbraak. Ik leerde veel mensen kennen die ik in de weken daarna heb ontmoet als informanten. Ik was een opvallende verschijning bij de (gesloten) Braziliaanse gemeenschap. Na het carnaval werd ik steeds meer herkend en meer geaccepteerd binnen de Braziliaanse gemeenschap. Op straat werd ik steeds vaker vriendelijk begroet. Het aanwezig mogen zijn bij een, voor een bepaalde bevolkingsgroep, belangrijke gebeurtenis maakt dat je als antropoloog gemakkelijker je kennis kunt verwerven. Dit zal ik zeker in vervolg onderzoeken meenemen.

Mijn rol als onderzoekster heb ik niet altijd even duidelijk naar voren gebracht. In Bar do Bigode wist iedereen wel wat ik kwam doen en mede hierdoor heb ik veel informele gesprekken kunnen voeren. In de buurt heb ik bewust niet altijd met een aantekeningenboekje in mijn hand gelopen. Ik wilde de buurt niet verstoren, maar wilde juist dat die dingen gebeurden die normaal gesproken ook zouden plaatsvinden. Na mijn observaties ben ik veelal snel aan de bar of op een terras van een restaurant gaan zitten om mijn observaties op te schrijven.

Paramaribo kent veel Nederlandse stagiaires met name verpleegkundigen en pabo-studenten. Ik werd gezien als één van de vele stagiaires. Dit maakte het voor mij soms lastig om mijn rol duidelijk te maken. Als mensen ernaar vroegen wat ik deed keken sommigen me raar aan omdat ze nog nooit van Culturele Antropologie hadden gehoord. Toch heeft deze onbekendheid mij ook juist geholpen. Men zag mij als het 'onschuldige' meisje van de universiteit waardoor ze mij heel veel informatie toevertrouwden. Vanwege de vele informele gesprekken raakte ik aan het einde van mijn onderzoekperiode gevoelsmatig in tijdnood. De vraag die ik me daarbij stelde: heb ik wel genoeg interviews gehouden? Ik heb vervolgens nog verschillende interviews in korte tijd georganiseerd. Achteraf gezien heb ik ook veel aan deze interviews gehad. Terugkijkend vind ik toch dat de informele gesprekken mij de meeste informatie hebben opgeleverd. In een volgend onderzoek weet ik dan ook dat ik me niet druk

moet maken om het aantal van de interviews maar moet kijken naar de totale hoeveelheid informatie die ik verwerf. Observaties en informele gesprekken zijn daarbij net zo waardevol als interviews.

Tenslotte heb ik mij in Paramaribo ontzettend thuis gevoeld. Niet alleen in de buurt Klein Belém maar over het algemeen in de stad en het land. De mensen zijn gastvrij waardoor ze je graag helpen met je onderzoek. Ik heb dan ook ontzettend veel geleerd van deze ervaring. Zowel in mijn rol als antropoloog met de verschillende methoden en technieken die daarbij horen als van het feit dat je drie maanden lang volledig in een andere cultuur leeft.

Veldwerkfoto

Eigen foto genomen op 14 februari 2010: Carnaval vieren met Enusia.

Bijlage 3 Overige veldwerkfoto's

Eigen foto genomen op 07 februari 2010: Anna en ik in Bar do Bigode

Eigen foto genomen op 14 februari 2010 : Braziliaanse carnavalsviering

Eigen foto genomen op 09 februari 2010: Anamoestraat in Klein Belém

Eigen foto genomen op 09 februari 2010: Boodschappen worden verpakt om naar het bos mee te nemen